

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 5'2020

(видається з 1994 року)

ISSN 2409-1944

<https://doi.org/10.37634/efp.2020.5>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 грудня 2015 р. № 1328 (економічні науки). Наказ Міністерства освіти і науки України від 11 липня 2016 р. № 820 (юридичні науки). Реєстраційне свідоцтво серії КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 № 353/10 (фахове видання з обліку та аудиту).

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії

внутрішніх справ України (Протокол № 8 від 26 травня 2020 р.). Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 29.05.2020

Формат 60/84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: 01001, м. Київ, вул. Хрещатик, 44

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2020
© "Економіка. Фінанси. Право",
2020

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS FINANCES LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 5'2020

(issued from 1994)

ISSN 2409-1944

<https://doi.org/10.37634/efp.2020.5>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine of 21 December 2015 № 1328 (economic sciences). Order of Ministry of Education and Science of Ukraine on July 11, 2016 № 820 (legal sciences). Order of Audit Chamber of Ukraine on 21 December 2017 № 353/10 (accounting and audit).

Certificate of registration of a series of KV № 21620-11520PR dated October 12 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's doi: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

Articles must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 8 dated May 26, 2020). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 29.05.2020

Format 60/84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office: 01001, Kyiv,

Khreshchatyk str., 44

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2020
© "Economics. Finances. Law",
2020

Typography: LLC "International Business
Center"

Головний редактор

Левченко Валентина Петрівна, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України»

Члени редакційної колегії з економічних наук:

Бойко Антон Олександрович, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет

Величко Олена Георгіївна, радник першого віце-прем'єра міністра України – Міністра економічного розвитку і торгівлі України

Вережубова Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів, Білоруський державний економічний університет

Герасимович Анатолій Михайлович, д.е.н., професор, Ніжинський агротехнічний інститут Національного університету біоресурсів і природокористування

Головач Тетяна Анатоліївна, д.е.н., професор, головний науковий співробітник Наукової лабораторії з проблем кримінальної поліції навчально-наукового інституту № 1 Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Евангелос Сіскос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії

Криштопа Ірина Ігорівна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана

Манцевич Юрій Миколайович, д.е.н., доцент, вчений секретар Державного підприємства «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування»

Полякова Євгенія Сергіївна, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес) Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Потишняк Олена Миколаївна, д.е.н., доцент, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка

Прушківський Володимир Геннадійович, д.е.н., професор, перший проректор Запорізького національного технічного університету

Ткаченко Сергій Анатолійович, д.е.н., доцент, ректор Вищого навчального закладу «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»

Тринчук Віктор Вікторович, к.е.н., доцент кафедри туристичного та готельного бізнесу Національного університету харчових технологій

Чижевська Людмила Віталіївна, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і аудиту Державного університету «Житомирська політехніка», академік Академії економічних наук України

Члени редакційної колегії з правових наук:

Балгимбекова Гульнара, к.ю.н., завідувач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Головач Володимир Володимирович, к.ю.н., голова правління ПРАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"», Заслужений юрист України

Василинчук Віктор Іванович, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, заслужений юрист України, полковник поліції

Глушков Валерій Олександрович, д.ю.н., проф., заслужений юрист України, академік Міжнародної академії безпеки та конфліктології

Константинов Сергій Федорович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри адміністративної діяльності НАВС

Луць Володимир Васильович, д.ю.н., професор, заслужений діяч науки і техніки України, академік Національної академії правових наук України

Мусін Куат Саніязданович, к.ю.н., старший викладач кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова

Озерський Ігор Володимирович, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу Чорноморського національного університету імені Петра Могили, академік Національної академії наук вищої освіти України

Фрицький Юрій Олегович, д.ю.н., професор, завідувач кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету "Україна". Заслужений юрист України.

Яровий Анатолій Олександрович, к.ю.н., доцент, професор кафедри права та адміністративного регулювання Маріупольського державного університету, суддя у відставці

Технічний редактор: Куцяк Олександр Анатолійович

Випусковий редактор: Туманян Анна Оганесівна

Editor-in-chief

Levchenko Valentyna Petrivna, Dr. Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine"

Members of the editorial board of Economic Sciences:

Boiko Anton Oleksandrovykh, PhD Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics Department, Sumy State University

Velychko Olena Heorhiivna, Advisor to the First Vice Prime Minister of Ukraine - Minister of Economic Development and Trade of Ukraine

Verezubova Tatyana Anatolevna, Dr. Economics, Professor, Head of the Department of Finances, Belarusian State Economic University

Evangelos Siskos, Dr. Economics, Professor, University of Western Macedonia

Herasymovych Anatolii Mykhailovych, Dr. Economics, Professor, Nizhyn Agrotechnical Institute of National University of Bioresources and Nature Management

Holovach Tetiana Anatoliivna, Dr. Economics, Professor, Chief Scientist of the Scientific Laboratory for Criminal Police of the Educational and Scientific Institute № 1 of the National Academy of Internal Affairs, Kyiv

Kryshchopa Iryna Ihorivna, Dr. Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation Department, Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

Mantsevych Yurii Mykolaiovych, Dr. Economics, Associate Professor, Scientific Secretary of the State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development"

Poliakova Yevheniia Serhiivna, PhD Economics, Associate Professor of Finances and Banking Department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»

Potyshniak Olena Mykolaivna, Dr. Economics, Associate Professor, Professor of the Production, Business and Management Department of the Kharkiv National Technical University of Agriculture after Petro Vasylenko

Prushkivskiy Volodymyr Hennadiiovych, Dr. Economics, Professor, First Vice-Rector of the Zaporizhia National Technical University

Tkachenko Serhii Anatoliiovych, Dr. Economics, Associate Professor, Rector of the Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»

Trynchuk Viktor Viktorovych, PhD Economics, Associate Professor of tourism and hotel business department, National University of Food Technology

Chyzhevska Liudmyla Vitaliivna, Dr. Economics, Professor, Professor of the Production, Professor of Accounting and Auditing Department, State University "Zhytomyr Polytechnic", Academician of the Academy of Economic Sciences of Ukraine

Members of the editorial board of Law Sciences:

Balгимбекова Gulnara, PhD Law, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Holovach Volodymyr Volodymyrovych, PhD Law, Head of the Board of the Audit Firm "Analitik", Honored Lawyer of Ukraine

Konstantinov Serhii Fedorovych, Dr. Law, Professor, Head of the Administrative Activity Department of the National Academy of Internal Affairs

Vasylynychuk Viktor Ivanovych, Dr. Law, Professor, Professor of the Operational and Investigating Department of the National Academy of Internal Affairs, Honored Lawyer of Ukraine, Colonel of the Police

Hlushkov Valerii Oleksandrovykh, Dr. Law, Professor, Honored Lawyer of Ukraine, Academician of the International Security and Conflict Academy

Luts Volodymyr Vasylovych, Dr. Law, Professor, Honored Worker of Science and Technology of Ukraine, Academician of National Academy of Law Sciences of Ukraine

Musin Kuat Saniazdanyovych, PhD Law, Senior Lecturer of the constitutional and international law department, Karagandy State University after E.A. Buketov.

Ozerskyi Ihor Volodymyrovych, Dr. Law, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process Department of Black Sea National University after Petro Mohyla, Academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine

Frytskiy Yurii Olehovych, Dr. Law, Professor, Head of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines Department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University, Honored Lawyer of Ukraine

Yaroyvi Anatolii Oleksandrovykh, PhD Law, Professor of Law and Administrative Regulation Department, Mariupol State University, retired judge

Technical editor: Kutsiak Oleksandr Anatoliiovych

Issue Editor: Tumanian Anna Ohanesivna

ЗМІСТ

<i>Т.В. АВЕРІХІНА, А.Ю. ВЛАЄВА.</i> Аналіз ринку туристичних послуг України. Проблеми і перспективи розвитку	6
<i>Н.В. ГАВРИЛЕНКО, О.В. ГРИЩЕНКО, Н.О. КОЗИЦЬКА.</i> Основні проблеми функціонування системи збалансованих показників у стратегічному контролінгу	13
<i>А.О. ГУСЄВ.</i> Управління державним боргом у контексті економічного розвитку України	21
<i>С.А. ХАРІН, Г.В. ПУРІЙ.</i> Інноваційний менеджмент проектів розвитку електромобільності: зарубіжний досвід і Україна	26
<i>В.Г. ЛІСОГОР.</i> Використання інновацій під час огляду місця події	30
<i>Т.І. ПІЗНЯК, О.М. КОВАЛЬОВА, Я.Ю. ПОНОМАРЕНКО.</i> Методичні підходи до оцінки економічної ефективності підприємницької діяльності	33
<i>В.О. СТЕПАНЕНКО.</i> Євроінтеграційні детермінанти управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури	37

CONTENTS

<i>T.V. AVERIKHINA, A.Y. VLAIEVA.</i> Analysis of the tourist services market in Ukraine. Problems and prospects of development	6
<i>N.V. HAVRYLENKO, O.V. HRYSHCHENKO, N.O. KOZITSKA.</i> Basic problems of functioning the balanced scorecard system in strategic controlling	13
<i>A.O. HUSIEV.</i> State debt management in the context of Ukraine's economic development	21
<i>S.A. KHARIN, H.V. PURII.</i> Innovative management of projects for electric mobility development: foreign experience and Ukraine	26
<i>V.H. LISOHOR.</i> The use of innovations during the crime scene investigation	30
<i>T.I. PIZNIAK, O.M. KOVALOVA, Y.Y. PONOMARENKO.</i> Methodical approaches to the economic efficiency of entrepreneurial activities	33
<i>V.O. STEPANENKO.</i> Euro-integration determinants of maritime transport infrastructure competitiveness management	37

АВЕРІХІНА

Тетяна Володимирівна
t.v.averihina@mzeid.in

УДК 338.487

АНАЛІЗ РИНКУ ТУРИСТИЧНИХ ПОСЛУГ
УКРАЇНИ. ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ
РОЗВИТКУ

ВЛАЄВА

Аліна Юріївна
alina.vlaieva@mzeid.inANALYSIS OF THE TOURIST SERVICES
MARKET IN UKRAINE. PROBLEMS AND
PROSPECTS OF DEVELOPMENTк.е.н., доцент кафедри,
Одеський національний
політехнічний університетDOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.5.1>студентка, Одеський
національний політехнічний
університет*AVERIKHINA Tetiana Volodymyrivna – PhD in Economics, Associate Professor of department, Odesa National Polytechnic University**VLAIEVA Alina Yuriivna – student, Odesa National Polytechnic University*

У статті досліджено підходи авторів до визначення поняття «туристичні послуги» та надано авторське визначення даного поняття. Проведено аналіз основних показників розвитку ринку туристичних послуг в Україні. Обґрунтовано проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг. Відповідно до проведеного дослідження туристичної безпеки в Україні раціонально виділити непромислові території та особливі зони, для яких розвиток туризму було б пріоритетним завданням.

* * *

В статье исследованы подходы авторов к определению понятия «туристические услуги» и предоставлено авторское определение данного понятия. Проведен анализ основных показателей развития рынка туристических услуг в Украине. Обоснованно проблемы и перспективы развития отечественного рынка туристических услуг. Согласно проведенному исследованию туристической безопасности в Украине рационально выделить непромышленные территории и особые зоны, для которых развитие туризма было бы приоритетной задачей.

* * *

Introduction. The tourism industry is a powerful socio-economic and political factor that determines the economic development and policy of many countries and regions of the world.

The purpose of the paper is to determine the conceptual basis for the development of the tourist services market in Ukraine. The paper examines the authors' approaches to defining the concept of «tourist services» and gives the author's definition of this concept.

Results. The analysis of the main indicators of the development of the tourist services market in Ukraine is carried out. During 2015-2019, there observed increase in domestic tourists who went abroad to 2.3 million people and growth in the number of foreigners who entered Ukraine in 0.1 million. Also the paper reveals the problems and prospects of domestic tourism market development. One of the important obstacles to the development of the tourism industry in Ukraine is technological underdevelopment – innovative tourist technologies which are widely used in developed countries are practically not used in Ukraine. One of the main directions of technological innovations in tourism is the use of virtual space to inform and promote their services to the market. Organizations that provide tourist services must realize the need to implement and use modern software and technical interactive information systems that will help expand the capabilities of tourist enterprises in Ukraine.

Conclusion. In order to increase the representativeness of the Ukraine tourist image, the introduction of promising directions for the development of regional tourism, it is necessary to take into account those components of the tourist potential that have the necessary properties for the development, creation and successful use of a competitive tourist product on the regional and national tourist markets. An important step to optimize the tourism potential of Ukraine should be to eliminate the advertising vacuum, especially for foreign citizens, through the involvement of various advertising companies. Creating an effective advertising campaign, holding tenders for the restoration and promotion of cultural heritage sites in Ukraine will help to solve many problems related to the destruction of historical and cultural monuments, as well as to form and strengthen a positive image of the country.

Ключові слова: туризм, туристична сфера, туристичні послуги, ринок надання туристичних послуг, туристи, інновації на ринку надання туристичних послуг

Ключевые слова: туризм, туристическая сфера, туристические услуги, рынок предоставления туристических услуг, туристы, инновации на рынке предоставления туристических услуг

Keywords: tourism, touristic sector, tourist services, tourist services market, tourists, innovations in the market of providing tourist services

ВСТУП

Індустрія туризму є потужним соціально-економічним і політичним фактором, що визначає розвиток економіки і політики багатьох країн і регіонів світу. У деяких країнах туризм став основним сектором економіки, що визначило залежність економічної ситуації від туристичного продукту. Індустрія туризму ві-

діграє важливу роль у формуванні валового внутрішнього продукту, створенні додаткових робочих місць, створення робочих місць і покращенні балансу зовнішньої торгівлі. Туризм впливає на ключові галузі економіки, такі як транспорт і зв'язок, мода, будівництво, сільське господарство, виробництво товарів народного споживання тощо, тобто виступає свого роду каталізатором соціально-економічного розвитку дер-

жави. Виходячи з цього, є всі підстави вважати, що розвиток індустрії туризму вимагає державного регулювання і підтримки.

МЕТА статті – визначення концептуальних засад розвитку ринку туристичних послуг в Україні. Завдання роботи: дослідити підходи авторів до визначення поняття «туристичні послуги» та надати авторське визначення даного поняття; провести аналіз основних показників розвитку ринку туристичних послуг в Україні; обґрунтувати проблеми та перспективи розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічну основу дослідження становлять загальнонаукові та спеціальні прийоми та методи наукового пізнання. Для вирішення поставлених у роботі конкретних завдань використано такі методи: системно-структурний метод наукового пізнання, який дозволив розглянути й аналізувати сучасний стан розвитку туризму як цілісну множину структурних елементів в сукупності взаємозв'язку, взаємозалежності й розвитку між ними. І також дав можливість охарактеризувати проблеми та перспективи розвитку ринку туристичних послуг в Україні. Термінологічний метод, в якому йде мова про сутність туристичних послуг. Метод порівняння був використаний для порівняння показників розвитку вітчизняного ринку туристичних послуг. Метод абстрагування використовувався для дослідження напрямів підвищення ефективності розвитку ринку туристичних послуг в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Роль туристичної індустрії постійно зростає, що пов'язано зі значним рівнем її впливу на економіку окремої країни. На даний час туризм виступає одним із сучасних інструментів залучення до території уваги зовнішніх і внутрішніх споживачів туристичних послуг, розвитку суміжних галузей, модернізації об'єктів інфраструктури, збільшення доходів, зниження рівня безробіття серед працездатного населення, зростання конкурентоспроможності країни та підвищення рівня і якості життя населення. На даний час необхідність розвитку туризму в Україні є одним із пріоритетних стратегічних соціально-економічних завдань держави.

З метою проведення ефективного аналізу ринку туристичних послуг в Україні проведемо дослідження

основних підходів до визначення сутності поняття «туристична послуга». Так, автор А.В. Гуцол наголошує, що туристична послуга – це товар, який визначається споживчою вартістю, тобто корисністю або здатністю задовольняти певні рекреаційні потреби людей, цінністю для суб'єкта, – тому підприємства, котрі займаються організацією подорожей, повинні створювати такий туристичний продукт, який був би цінним для максимальної кількості людей, тобто тільки за можливості мати масового споживача [3, с. 98]. Натомість Г.Р. Коpecь відзначає, що туристичний продукт ототожнюють із поняттями «туристичний пакет», «пекідж-тур» (package tour). Однак ці поняття слід розрізняти [4, с. 27]. На протипагу попереднім дослідникам І.В. Свіда зазначає особливості та властивості туристського продукту [5, с. 65]. Автор [7, с. 212] зазначає відмінність у сприйнятті туристичної послуги туристами та туристичними фірмами. Споживачі сприймають туристичну послугу як набір послуг, що продаються в одному пакеті. Для представників туристичної індустрії, на думку Ф.Ф. Шандора [9, с. 99], не існує єдиної туристичної послуги. На думку автора [4, с. 32], туроператори, на відміну від представників туристичної індустрії, розглядають туристичну послугу «через призму надаваних ними послуг. У поданні туроператорів, як і туристів, туристський продукт ототожнюється з поїздом». Дослідник М.П. Кляп зазначає, що туристичний продукт – це сукупність речових (предмети споживання) та неречових (форма послуг) споживчих властивостей, необхідних для задоволення туриста, які виникають у період його туристичної подорожі та викликаних саме цією подорожжю [6]. Натомість І.В. Скриль зазначає, що туристичний продукт – це сукупність складних різномірних елементів: природних ресурсів, культурних, архітектурних та історичних пам'яток, технологічних можливостей, які можуть привабити туриста та побудити його здійснити подорож [9].

Варто відмітити, що О.В. Комеліна дає наступне визначення: «Туристична послуга – це сукупність речових (предметів споживання) та неречових (у формі послуг) споживчих вартостей, необхідних для задоволення потреб туриста, які виникають у період його туристичної подорожі» [7, с. 87]. Складові туристичних послуг за О.В. Комеліною представлені на рис. 1.

Рис. 1. Складові туристичних послуг за О.В. Комеліною [8, с. 87]

Так, туристична послуга – це діяльність, спрямована на реалізацію подорожей і проживання мешканців з туристськими цілями з однієї країни на територію іншої. Однак існує відмінність між внутрішнім туризмом і міжнародним, – відмінність полягає в тому, що для другого характерний перетин державного кордону туристами. Перетин кордонів туристами реалізується за допомогою дотримання туристських

формальностей (візових, паспортних, митних, валютних, санітарно-епідеміологічних).

Виходячи з вищесказаного, ми зупинимося на наступному визначенні. Туристична послуга – це впорядкована цілеспрямована сукупність туристичних послуг, робіт і товарів, що складається як мінімум з двох або більше одиничних або множинних туристичних послуг, робіт, товарів і коштів забезпечення, інших

туристських ресурсів, достатня для задоволення потреб туриста у процесі і з метою туризму.

Комплексність туристичного обслуговування обумовлена тим, що для туриста він складається з комплексу послуг (як матеріальних, так і нематеріальних), які є специфічним туристичним продуктом. Кожен з

окремих туристичних послуг доповнює інші.

Для динаміки в'їзних туристичних потоків характерною є наявність п'яти яскраво виражених періодів, три з яких плавного зростання, два – різкого спадання (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка кількості в'їзних туристичних потоків в Україні (осіб)

Так, період 2000-2008 рр. характеризується позитивною тенденцією. Кількість туристів, що прибули за цей період, збільшилася майже в чотири рази. Якщо в 2000 р. показник міжнародних прибуттів був 6,4 млн. осіб, тоді як в 2008 р. він досяг 25,4 млн. осіб. Різке скорочення числа туристів, що відвідали Україну в 2009 р., стало результатом світової фінансово-економічної кризи 2008 р. Число іноземних туристів у цьому році склало 20,8 млн. осіб. Стабілізація і поступове збільшення потоку туристів відбувається з 2010 р., а в 2013 р. кількість іноземних туристів досягло 24,7 млн. У 2014 р. у результаті антитерористичної операції на окупованих територіях Луганської та Донецької областей та анексованому Криму і, як наслідок, втрати територій, важливих для розвитку туристичної індустрії, кількість іноземних громадян, які відвідують Україну, практично скоротилася вдвічі і склала 12,7 млн. осіб. Втім, починаючи з 2015 р., прослідковується незначна позитивна динаміка іноземного туризму. Так, у 2015 р. кількість іноземних туристів становила 12,4 млн. осіб, 2016 р. – 13,3 млн. осіб, 2017 р. – 14,2 млн. осіб, а у 2018 р. – 14,8 млн. осіб [10].

Стосовно візного туризму, – цей потік має зовсім іншу динаміку (рис. 3).

Кількість українських громадян, які виїжджали за кордон у розглянутий період, постійно збільшується. За період 2000-2007 рр. показник виходу українців зріс з 13,4 млн. осіб до 17,3 млн. осіб. З 2007 р. спостерігається поступове зниження кількості виїжджа-

ючих туристів. За даними 2009 р. за кордон за 2007 р. виїхало 17,3 млн. осіб. У 2008 р. – 15,4 млн. осіб, а в 2009 р. – 15,3 млн. осіб. Проте з 2010 р. показник виїзду виріс до рівня 2007 р. і поступово збільшується. У 2013 р. кількість виїжджаючих туристів збільшилася майже в півтора рази до 24,6 млн. осіб. У 2014 р. відбулося незначне зниження показників до 22,4 млн. осіб через складну військово-політичну ситуацію на сході України. Однак у 2015 р. показник зріс до 23,7 млн. осіб. За останні три роки у вихідних туристичних потоках спостерігалася позитивна тенденція, а у 2018 р. кількість виїжджаючих туристів досягло 26,5 млн. осіб, що вдвічі перевищує показники 2000-х рр.

Варто відзначити, що лише частина учасників міжнародного туризму під час організації поїздок обслуговувалися туристичними операторами чи туристичними агентствами, що є посередниками на ринку туристичних послуг. Кількість туристів, які під час поїздок користувалися послугами таких підприємств з 2000 р. до 2004 р., зросла з 2,0 до 2,8 млн. осіб відповідно. Зменшення динаміки кількості туристів, обслугованих суб'єктами туристичної діяльності, до 1,8 млн. осіб у 2004 та 2005 рр., пояснюється збільшенням частки туристичного збору та стрімким підвищенням цін на послуги турагентств і туроператорів. Однак із 2006 р. починається зростання чисельності туристів, що скористалися послугами туристичних підприємств, і у 2008 р. цей показник становив 2,5 млн. осіб.

Рис. 3. Динаміка кількості виїзного туризму в Україні (осіб) [10]

Падіння 2009-2011 рр. – фінансово-економічна криза, після якої відбулася стабілізація туристичного потоку у 2010-2011 рр. У 2012 р. спостерігається зростання кількості туристів на 36,4% порівняно з попереднім роком, а у 2013 р. – зростання ще на 15,1 %. Однак уже в 2014 р. кількість обслугованих туристів суб'єктами туристичної діяльності України зменшилася на 1,0 млн. осіб, що склало 29,8 % порівняно з 2013 р., а у 2015 р. – ще на 0,4 млн. осіб, тобто ще на 17 %.

З 2016 р. простежується позитивна тенденція стосовно кількості туристів, обслуговуваних туристичними підприємствами. У 2016 на 26,2 %, у 2018 на 38,9 %, а у 2018 на 43,4 %.

Подорожуючі обирають послуги туристичних підприємств задля заощадження часу, постійного консультування, щоб не забути нічого важливого: отримати візу, перевірити термін дії паспорта, підтвердити всі включені в турпакет послуги. Для зручності можна скористатися підбором туру – це система пошуку і бронювання готелів, яка обов'язково є на сайті кожної турфірми і доступна будь-якому відвідувачу. Досить вибрати дати, країну зі списку, відзначити галочками готелі і тип харчування і можна переглянути всі варіації туристичних пакетів, які пропонує туристичне підприємство. Туристичні підприємства запропонують додаткові послуги: правильну страховку, таксі в аеропорт, замовлення спеціальних сервісів в аеропортах вильоту і прибуття (бізнес-зал, фаст трек, meet & greet тощо), допоможуть з електронною реєстрацією на рейс, врахують ваші побажання стосовно святкування важливої події (фрукти і квіти в номер, квитки на концерт, бронювання столика у ресторані). Через турфірму дешевше замовляти квитки на літаки, пором, кораблі, автобуси. Це відбувається тому, що турфірма зазвичай викуповує квитки блоками, а це робить їх дешевше. Туристів правильно зорієнтують

у всіх нюансах знаходження в країні, включаючи питання безпеки. Вони будуть юридично і фактично захищені від багатьох можливих неприємностей. У подорожуючих будуть всі необхідні телефони і контакти, за якими можна звертатися в деяких випадках навіть цілодобово.

За результатом аналізу учасників туризму, що під час організації поїздок обслуговувалися суб'єктами туристичної діяльності, простежується тенденція до збільшення частки виїзного туризму, кількість людей, що від'їжджають із країни, значно перевищує кількість тих, що її відвідують. Крім того, за рахунок послаблення рівня зацікавленості населення до національних туристичних ресурсів та невиправдано високими цінами на туристичні послуги, відбулося значне зменшення кількості внутрішніх туристів (рис. 4).

Виїзний туризм надає постачальникам туристичних послуг можливість отримувати стабільний дохід завдяки добре організованим туристичним маршрутам. У разі в'їзного туризму державний бюджет поповнюється на основі надходжень в іноземній валюті, створюються робочі місця у секторі туризму і суміжних секторах економіки. Натомість внутрішній туризм вимагає значних інвестицій і не гарантує великих зисків. З колишньої країни-реципієнта Україна стала країною-генератором потоків виїзного туризму.

У 2016–2019 рр. спостерігається зростання динаміки в'їзного туризму. Протягом останніх чотирьох років Україну відвідало 54,7 млн. осіб [10]. Перша п'ятірка країн є незмінною, що вказує на стабільність розвитку туризму та відсутність певних нововведень для виходу на інші туристичні ринки. Лідерами за кількістю відвідування України традиційно є прикордонні країни: Молдова, Білорусь, Росія, Польща, Угорщина, Румунія, Словаччина. Характерно, що більшість таких в'їздів мають приватний прикордонний характер.

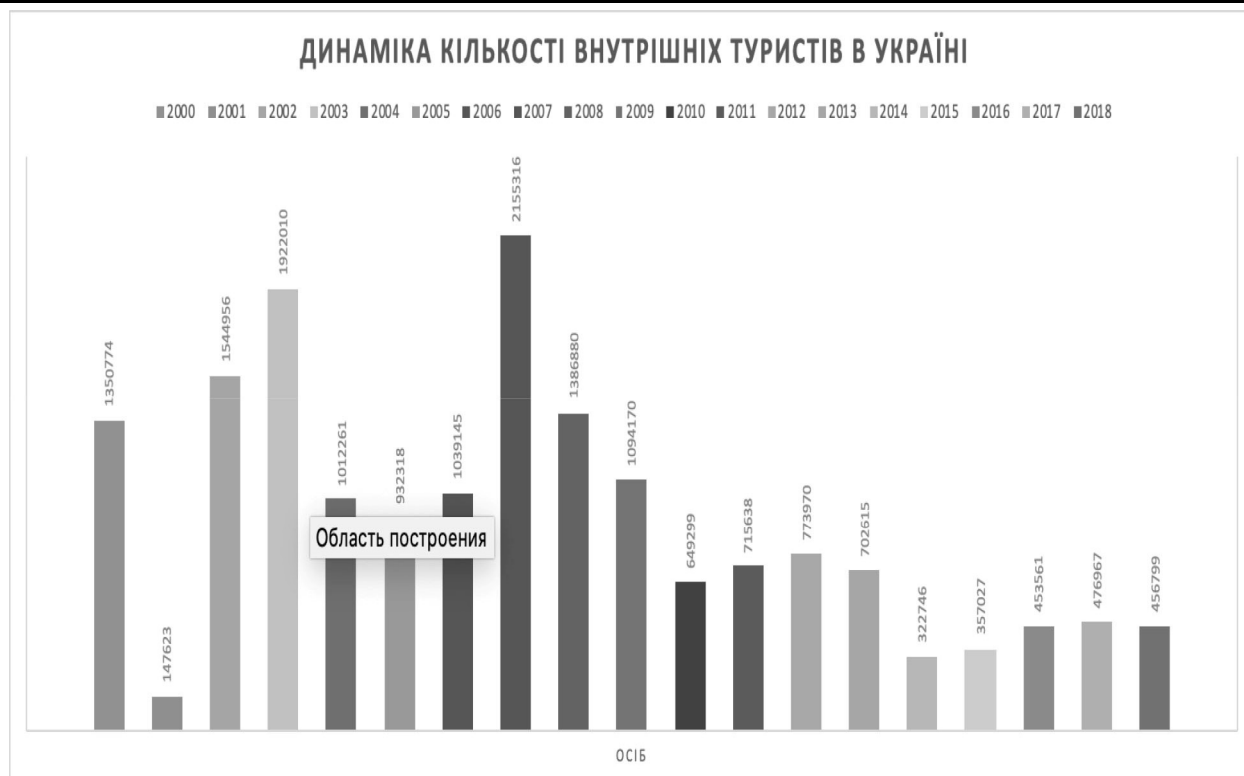

Рис. 4. Динаміка кількості внутрішніх туристів в Україні (осіб) [10]

Під час проведення дослідження сприйняття України серед іноземних туристів, які часто подорожують, були встановлені наступні перспективні види туризму: відвідування культурно-історичних пам'яток (56 %) та сільського туризму (44 %). Серед видів туризму, перспективних для України, респонденти також оцінили природні заповідники (44 %) і фестивальний туризм (39 %) [6]. У трійку лідерів за цим показником входять «морські курорти» та «екологічний туризм» (по 34%), а також «паломництво» (23 %). Близько 37 % респондентів не змогли оцінити види туризму з огляду на перспективи їх розвитку в Україні.

Найближчим часом кількість українців, що виїжджають за кордон, в Україні буде збільшуватися. Що стосується іноземних туристів, які відвідують Україну, їх число зменшується з кожним роком, але в останні два роки спостерігається невелике зростання. Підвищення якості національних туристичних послуг до європейських стандартів, вдосконалення туристичної інфраструктури та транспортних маршрутів значно прискорить розвиток внутрішнього туризму і додасть більше туристів з України та близького зарубіжжя. Ці дії підвищать привабливість інвестицій в національний туристичний сектор. Регулювання і вдосконалення нормативної бази у сфері туризму сприятиме досягненню поставлених цілей. Таким чином, підсумовуючи все вищесказане, можна зробити висновок, що із розвитком українських національних мереж України може не тільки представляти важливі нові ринки, а й стати новим повноцінним гравцем на світовому ринку туристичних.

Одним з напрямів технологічних інновацій у туризмі є використання віртуального простору для інформування та просування своїх послуг на ринку. Важливість Інтернету та інших нових інтерактивних мультимедійних платформ для розвитку туризму в

Україні важко переоцінити. Організації, що пропонують туристичні послуги, повинні визнати необхідність впровадження і використання сучасних інтерактивних програмних і апаратних систем, які допоможуть розширити можливості місцевих туристичних компаній. Ці системи зберігають велику кількість інформації про попередні заявки і клієнтів, на основі яких можна визначити кращі напрями просування продукту з урахуванням демографічних чинників, інтересів, кращих варіантів розміщення тощо [2]. Інформація про клієнтів може бути зібрана з різних джерел: телефонних розмов, Інтернет мережі, інформаційно-довідкових кіосків, туристичних інформаційних відділів – і збережена в єдиній базі даних. Інтерактивні інформаційні системи дають змогу споживачам швидко і легко переходити від планування подорожі до її бронювання, що дозволить зробити туристичні послуги в Україні доступними для всіх користувачів мережі Інтернет, а також популяризуватиме імідж регіону як одного з прогресивних туристичних центрів.

У найближчі десять років туризм залишиться одним з джерел нових робочих місць у багатьох регіонах світу. За оцінками експертів, щорічний темп зростання в цій галузі складе 5 % протягом наступних п'яти років, що відповідає 2 млн. нових робочих місць. Результати досліджень СОТ показують, що туристичний потік збільшиться до 1,6 млрд. туристів за рік до 2020 р., а їх дорожні витрати складуть 2 трлн. дол. США – тобто це 5 млрд. дол. США в день. Туризм стимулюватиме економічне зростання в XXI ст. на рівні із секторами телекомунікацій та інформаційних технологій.

Найбільша частка прибутків від туризму припадає на регіони з досить високим рівнем економічного розвитку. За чисельністю працівників сфера туризму також

стала однією з найбільших у світі – у ній зайнято понад 260 млн. осіб. Це одна з небагатьох галузей економіки, де залучення нових технологій не призводить до скорочення працюючого персоналу. Це має велике значення, оскільки, поглинаючи більше робочої сили, туризм зменшує соціальну напругу у суспільстві. Крім того, світовий досвід показує, що сферу туризму можна розвивати й у період економічних криз, що має велике значення для країн Східної Європи. Прикладом можуть бути такі країни, як Аргентина, Бразилія, Мексика, Єгипет, Туніс, Перу та ін. [1].

Сьогодні туристична галузь в Україні є п'ятим за значенням складником поповнення бюджету, а в перспективі її питома вага у поповненні бюджету країни може значно зрости. Забезпечення сталого розвитку туристичної індустрії значною мірою має базуватися на модернізації інфраструктури туристичної та курортно-рекреаційної сфер [3].

Як виявляється, у пересічних громадян за кордоном уявлення про Україну формується завдяки оцінкам державних діячів і міжнародних організацій та найбільше завдяки публікаціям у закордонних мас-медіа, які переважно є негативними, оскільки присвячуються резонансним чи скандальним подіям. Але у більшості іноземців, що відвідали Україну, враження були кращими, ніж образ, який формували їм удома власні ЗМІ. Отже, поганий імідж або його відсутність можуть звести нанівець зусилля щодо розвитку в'їзного туризму [10], тому нині постає питання про потребу формування іміджу України як туристичної держави не тільки на міжнародному рівні, а й всередині країни. Але міжнародний туристичний імідж країни природним шляхом не створюється – він є продуктом свідомого й керованого осмислення.

Туристичний імідж країни формується в основному на основі інформації, одержуваної туристами під час поїздки і після повернення, яка передається друзям і знайомим і може мати набагато більший ефект, ніж велика інформаційно-рекламна кампанія. Тому розвиток якісного туристичного обслуговування може істотно вплинути на імідж України, зробивши її більш відомою і цікавою [8, с. 305].

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що туризм є видом бізнесу, спрямованого на надання туристичних послуг, а також способом використання вільного часу туристів на території, що знаходяться за межами їх постійного проживання для різних туристичних цілей на термін, що не перевищує одного року. Слабкий характер збільшення міжнародних туристичних потоків в Україну свідчить про те, що у процесі забезпечення сталого розвитку туристичного сектора, перетворення його у високоприбуткову галузь, інтегровану в глобальний ринок, виникають питання відповідності нормативно-правової бази туризму європейським стандартам, державної політики і спільних дій всіх державних і місцевих органів влади з розвитку туризму, створення конкурентоспроможного туристичного продукту та значного покращення туристичної інфраструктури.

З проведеного аналізу ринку туристичних послуг України ми бачимо щорічне зростання туристичних

послуг у загальній структурі послуг в Україні, тому можна відзначити, що індустрія туризму повинна бути пріоритетом для уряду як для поповнення бюджету і забезпечення економічного зростання держави, так і для залучення нових робочих місць. З метою підвищення репрезентативності туристичного іміджу України, впровадження перспективних напрямків розвитку регіонального туризму необхідно враховувати ті складові туристичного потенціалу, які володіють необхідними властивостями для розробки, створення і успішного використання конкурентоспроможного туристичного продукту на регіональних і національних туристичних ринках.

Список використаних джерел

1. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. № 325/95. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_1995_09_15/Z950324.htm
2. ДСТУ 4268:2003. Послуги туристичні. Засоби розміщування. Загальні вимоги. [Чинний від 2004-07-01]. Вид. офіц. Київ: Держспоживстандарт України, 2003. 8 с.
3. Яценко М.С., Ковтуненко Д.Ю. Теоретико-практичні проблеми визначення сутності понять «індустрія гостинності» та «індустрія туризму». Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2018. № 1. С. 52–60.
4. Драпушко Р. Індустрія туризму: міжнародний та вітчизняний досвід. Вісн. Ін-ту розвитку дитини. 2014. Вип. 35. С. 31–36.
5. Жовнер В.Ю. Компоненти і взаємозв'язки показників конкурентоспроможності фахівців туристичного бізнесу. Правничий вісник Університету «КРОК». 2017. № 27. С. 174–181.
6. Інноваційна економіка: теоретичні та практичні аспекти: монографія / за ред. К.В. Ковтуненко, Е.І. Масленнікова. Херсон: Грінь Д.С., 2017. 906 с.
7. Комеліна О.В., Шаміла Х.І. Сучасна специфіка розвитку туристичної галузі. Розвиток особистості в епоху глобалізації: збірник наукових праць «Personality Development in the Age of Globalization». Ралі, 2016. С. 11–14.
8. Комеліна О.В. Наукові засади розвитку туристичної галузі у сучасних умовах. Економіка та управління національним господарством. 2017. № 11. С. 86–90.
9. Коpecь Г.Р., Кулиняк І.Я. Теоретичні аспекти розвитку туристичних підприємств із застосуванням сучасних концепцій менеджменту при роботі з персоналом. Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics». 2019. № 16. С. 27–33.
10. Офіційний сайт Державного комітету статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

References

1. On Tourism: Law of Ukraine of 15.09.1995 № 325/95. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/ed_1995_09_15/Z950324.htm. (in Ukrainian)
2. DSTU 4268:2003. Tourist services. Placement facilities. General requirements. [Valid from 2004-07-01]. Kyiv: State Consumer Standard of Ukraine, 2003. 8 p. (in Ukrainian)
3. Yatsenko M.S., Kovtunenکو D.Y. Theoretical and practical problems of defining the essence of the concepts of "hospitality industry" and "tourism industry". Economy: the realities of time. Scientific journal. 2018. № 1. pp. 52–60. (in Ukrainian)
4. Drapushko R. Tourism industry: international and domestic experience. Visn. Inst-child development. 2014. № 35. pp. 31–36. (in Ukrainian)
5. Zhovner V.Y. Components and interrelations of competitiveness indicators of tourism business professionals. Legal Bulletin of KROK University. 2017. № 27. pp. 174–181. (in Ukrainian)

6. *Innovative Economics: Theoretical and Practical Aspects: monograph / ed. K.V. Kovtunenکو, Y.I. Maslennikov. Kherson: Hrin D.S, 2017. 906 p. (in Ukrainian)*

7. *Komelina O.V., Shamila K.I. Modern specifics of tourism industry development. Personality Development in the Age of Globalization: A Collection of Scientific Papers on Personality Development in the Age of Globalization. Rally, 2016. pp. 11–14. (in Ukrainian)*

8. *Komelina O.V. Scientific bases of tourism industry*

development in modern conditions. Economy and management of the national economy. 2017. № 11. pp. 86–90. (in Ukrainian)

9. *Kopets H.R., Kulyniak I.Y. Theoretical aspects of the development of tourism enterprises with the use of modern management concepts in the work with personnel. Electronic scientific professional publication in economics «Modern Economics». 2019. № 16. pp. 27–33. (in Ukrainian)*

10. *Official site of the State Statistics Committee of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>(in Ukrainian)*

ГАВРИЛЕНКОНаталія Вікторівна
nata_antonova_76@mail.uaк.е.н., доцент кафедри,
Первомайська філія Національного
університету кораблебудування
імені адмірала Макарова**ГРИЩЕНКО**Олена Валентинівна
grishenko_elena@ukr.netк.е.н., доцент кафедри, Первомайська
філія Національного університету
кораблебудування імені адмірала
Макарова**КОЗИЦЬКА**Наталія Олександрівна
kozitskaya_na@ukr.netк.е.н., доцент, зав. кафедрою,
Первомайська філія Національного
університету кораблебудування імені
адмірала Макарова

УДК 657.8

**ОСНОВНІ ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗБАЛАНСОВАНИХ ПОКАЗНИКІВ У
СТРАТЕГІЧНОМУ КОНТРОЛІНГУ****BASIC PROBLEMS OF FUNCTIONING THE BALANCED SCORECARD SYSTEM IN STRATEGIC
CONTROLLING**DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.5.2>**HAVRYLENKO Nataliia Viktorivna** – PhD in Economics, Associate Professor of department, National Shipbuilding University after Admiral Makarov (Pervomaisk branch)**HRYSHCHENKO Olena Valentynivna** – PhD in Economics, Associate Professor of department, National Shipbuilding University after Admiral Makarov (Pervomaisk branch)**KOZITSKA Natalia Oleksandrivna** – PhD in Economics, Associate Professor, Head of department, National Shipbuilding University after Admiral Makarov (Pervomaisk branch)

У статті виділено особливості ведення та управління бізнесом, систематизовано виробничі показники структурних підрозділів вертикально-інтегрованих компаній, а також проведено їх порівняльний аналіз з показниками класичної системи збалансованих показників. На основі цього авторами розширено спектр показників діяльності компаній, який узагальнює показники виробничих програм в розрізі бізнес-сегментів.

* * *

В статье выделены особенности ведения и управления бизнесом, систематизированы производственные показатели структурных подразделений вертикально-интегрированных компаний, а также проведен их сравнительный анализ с показателями классической системы сбалансированных показателей. На основе этого авторами расширен спектр показателей деятельности компаний, который обобщает показатели производственных программ в разрезе бизнес-сегментов.

* * *

Introduction. Is it worth applying the fashionable Balanced Scorecard? What kind of results can it give? Nowadays business needs solutions for connection of company strategy development and operative management of company's all activity directions.

The purpose of the paper is in the development of systems of balanced indicators in strategic controlling for economic entities that are characterized by vertically-integrated integrators.

Results. The paper generalizes and considers approach to integrated evaluation of corporate company value. Paid particular attention to regulatory and structural issues allows optimal control of the enterprise. Percentage of application of Balanced Scorecard (BSC) in Ukraine is quite low. This is due to the fact that the concept itself is only a general approach to the problem, but even so an uncertainty remains when choosing efficiency indicators and determining their optimal values. The paper shows the evolution of the main indicators of the effectiveness of management of the organization. The term "balanced scorecard" is explained as a synthesis of the retrospective accounting reporting and planning guidelines of the future. A number of key characteristics of the balanced scorecard are indicated in the paper. The authors also shows the impact of the principles of design of organizational strategy as a basis of the balanced scorecard on the change of the management philosophy of the company.

Conclusion. The paper highlights the peculiarities of business management, systematizes production indicators of structural divisions of vertically integrated companies, and comparatively analyzes them with indexes of classical practically used balanced scorecard system. On this basis, the authors have expanded the range of key performance indicators of holding companies, which summarizes the indicators of production programs in the context of business segments. Special attention is given to indicator in four perspective areas: finance, personnel, clientele, and internal business processes.

Ключові слова: контролінг; критерій; метод аналізу ієрархій; виробнича програма; збалансована система показників; сегмент; стратегія; стратегічна карта; структурний підрозділ

Ключевые слова: контролинг; критерий; метод анализа иерархий; производственная программа; сбалансированная система показателей; сегмент; стратегия; стратегическая карта; структурное подразделение

Keywords: controlling; criterion; hierarchy analysis method; production program; a balanced scorecard; segment; strategy; strategic map; a structural business unit

ВСТУП

На даний час з боку вітчизняних підприємств продовжує підвищуватися інтерес до функції контролінгу в системі управління підприємством. Нині існує велика кількість практичних прикладів впровадження і теоретичних концепцій контролінгу. Теоретичним аспектам вивчення контролінгу присвячені праці українських і зарубіжних авторів: І. Давидович, Н.Г. Данилочкіної, І. Корнієнко, М. Пушкаря, І. Фаріона,

М.Л. Лукашевича, Є.В. Пономарьової, Т.Г. Шешукова, Е. Майєра, Р. Манна, Д. Хана та ін.

Детально вивчено досвід використання вітчизняними та зарубіжними підприємствами основних інструментів і принципів контролінгу (табл. 1), серед яких широке поширення останнім часом отримали концепції вимірювання результативності, які базуються на застосуванні монетарних і немонетарних показників [1, 2].

Таблиця 1

Досвід використання принципів контролінгу вітчизняними суб'єктами господарювання

Суб'єкт господарської діяльності	Напрямок використання системи контролінга
група "Метінвест Гірничо-металургійна"	Регулярне проведення оцінки ефективності прийнятих управлінських рішень
НАК "Нафтогаз України"	Сервісні функції вищого керівництва в питаннях забезпечення стратегічних ініціатив
ТОВ НВП "Корпорація КРТ"	Служба контролінгу щомісяця представляє топ-менеджменту і керівникам підрозділів аналітичні звіти про результати і перспективи розвитку
ТПГ Fozzy Group	Можливість застосовувати стандарти міжнародної фінансової звітності
НВГ "Інтерпайп"	Контролери організовують і супроводжують управлінський процес вибору цілей, планування і регулювання, а також несуть відповідальність за досягнення поставлених цілей
ТОВ СП «Нібулон»	Використовується для формування пакету проектів стратегічних планів розвитку
ТОВ «Кернел»	Фахівці відділу контролінгу забезпечують прозорість фінансових результатів, координують проміжні цілі і плани, забезпечують менеджерів необхідною інформацією
Fozzy Group	Ведеться цілеспрямована робота по підвищенню прозорості фінансової документації компанії
АТ ДТЕК	Приділяється велика увага виявленню додаткових резервів за рахунок оптимізації окремих управлінських процесів
АТ Ferrexpo	Робиться акцент на забезпеченні персоналу комплексом фінансових проектів з важливих напрямків функціонування компанії
ПАТ "АрселорМіттал Кривий Ріг"	На основі даних відділу контролінгу та внутрішнього аудиту, здійснюється додаткове інформування співробітників по найважливіших напрямках розвитку

Однак під час аналізу вітчизняної спеціальної літератури виявлено недостатність розробки питання організації контролінгу на холдингах України, які працюють у таких ключових секторах економіки як: металургія, агропромисловий сектор, енергетика, рітейл і транспорт. Сукупний дохід 15 найбільших холдингів у 2018 р. становив 1,3 трлн. грн. Це 37 % від доходу 200 найбільших компаній України [3].

Основний акцент у наукових роботах зміщений на впровадження контролінгу в автономному підприємстві і не бере до уваги специфіку господарюючих суб'єктів, де основними гравцями є вертикально-інтегровані групи, що включають в себе велику кількість структурних підрозділів, націлених на реалізацію єдиної корпоративної стратегії [4].

Отже, виникає необхідність розробки методики відбору показників для включення у систему збалансованих показників вертикально-інтегрованих груп на основі методу аналізу ієрархій, який у логічній послідовності дозволяє контролювати реалізацію стратегії за допомогою найбільш стратегічно важливих і інформативних показників.

МЕТА роботи полягає у розробці системи збалансованих показників у стратегічному контролінгу для суб'єктів господарської діяльності, які характеризу-

ються вертикально-інтегрованою структурою

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною основою роботи стали загальнонаукові методи вивчення (аналіз і синтез, індукція та дедукція), діалектичний метод, метод порівняльного аналізу, загальна система, систематизація, історико-логічний метод, економічний аналіз, метод еталонної динаміки показників та інші приватні методи знання.

Інформаційну базу статті становили законодавчі та нормативні акти України, ресурси Internet, монографічні та періодичні публікації вітчизняних та зарубіжних авторів за досліджуваною темою, матеріали дискусій про проблеми організації логістичної діяльності на наукових конференціях, а також результати досліджень, виконаних авторами.

РЕЗУЛЬТАТИ

До найбільш відомої концепції, що дає змогу вимірювати результативність відноситься розроблена Р. Капланом і Д. Нортеном збалансована система показників (ЗСП), яка отримала своє втілення у ключових показниках ефективності, що використовуються у промисловості, в т.ч. у холдингових компаніях для планування результатів діяльності та більшою мірою для мотивації співробітників [1, 2].

Ми згодні, що система збалансованих показників (СЗП) є найбільш придатним інструментом для контролінгу реалізації стратегій вертикально-інтегрованих компаній (ВІК) і повинна бути включена у систему стратегічного управління компанією в якості інструменту контролінгу реалізації стратегії на основі вимірювання та оцінки її ефективності за набором показ-

ників.

Спроби привести показники ефективності у відповідність з економічною ситуацією були і до появи СЗП, проте вони зачіпали виключно фінансові аспекти діяльності (рис. 1), які, безумовно, давали акціонерам реальну картину поточного стану бізнесу, були недостатні для розробки ефективної стратегії.

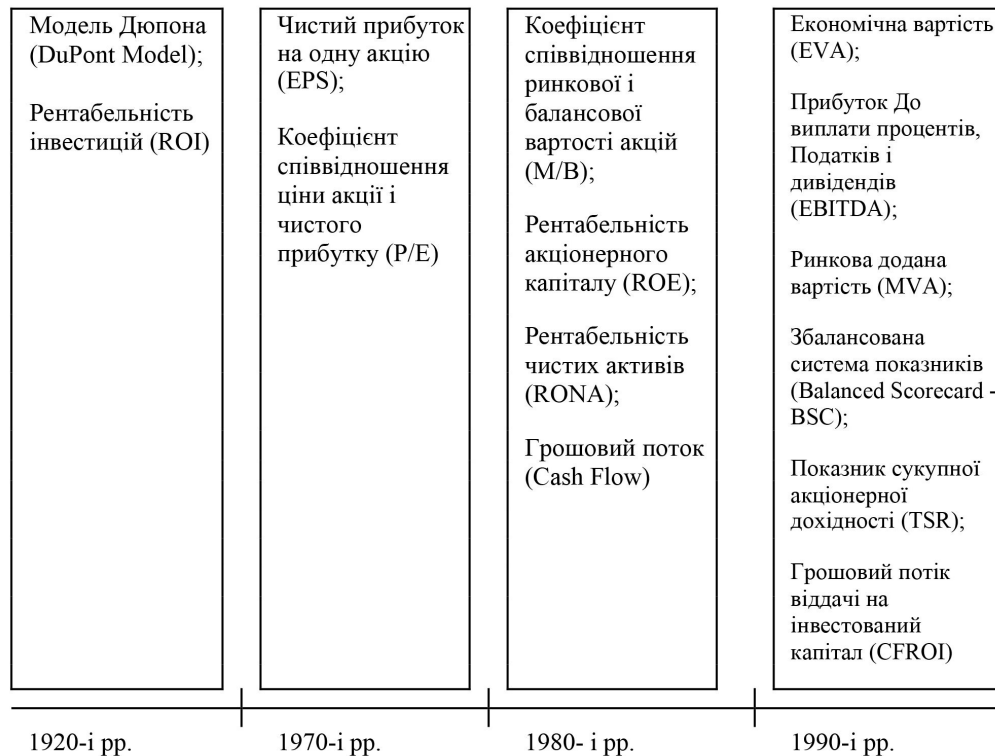

Рис. 1. Етапи розвитку показників ефективності діяльності компанії

Застосування збалансованої системи показників – це, по-перше, процес не розробки стратегії, а її реалізації, що передбачає наявність на підприємстві вже чітко сформульованої стратегії. По-друге, нову концепцію треба розглядати не стільки як систему показників, скільки як всеохоплюючу систему управління, яка є інструментом, що дозволяє як повномасштабно пов'язати стратегію підприємства з реалізацією оперативних цілей, так і приймати об'єктивні рішення в області розподілу ресурсів.

Ефективність СЗП визначається наступними принципово важливими обставинами:

- можливість узгодження стратегічних цілей з оперативними діями у реалізації стратегії розвитку підприємства;

- використанням як фінансових, так і нефінансових показників, що необхідно для оцінки діяльності підприємства, пов'язаної з нематеріальними активами та інформацією;

- своєчасністю реакції на невідповідні зміни у бізнес-процесах за допомогою відмінності показників, які вимірюють досягнуті результати, і показників, які відображають процеси із досягнення цих результатів.

Для того щоб усунути ці недоліки, у процесі контролінгу вертикально-інтегрованих компаній на основі СЗП необхідно враховувати такі особливості ведення бізнесу, як [5-7]:

- жорстке регулювання з боку держави;
- присутність великих монополій;

- мінливість українського податкового законодавства;
- величезні масштаби виробництва, тривалий виробничий цикл, і, як наслідок, значна капіталомісткість, інерційність, тривалий термін окупності капітальних вкладень, і довгостроковий горизонт планування (20-30 років);

- об'єктивне зростання витрат у видобутку і транспорті у зв'язку з виходом у нові регіони видобутку, характеризуються складними природно-кліматичними й гірничо-геологічними умовами (для гірничо-металургійних компаній) ;

- недосконала корпоративна культура;

- відсутність, у більшості випадків, розвинутої системи бізнес-планування та стратегічного менеджменту;

- неефективні методи управління і інструменти, що застосовуються керівництвом;

- неузгодженість бізнес-процесів, нерозвиненість системи управлінського обліку, ризик-менеджменту, систем мотивацій, управління витратами, схильність до тоталітарно-бюрократичного керування компаніями;

- робота більшості великих вітчизняних холдингових компаній з великими розподільними організаціями та оптовими трейдерами, відсутність доступу до кінцевих споживачів.

З урахуванням виділених переваг і недоліків, а також перерахованих вище галузевих особливостей, можна зробити висновок, що оптимізувати процес контролінгу на основі СЗП необхідно за наступними

напрямами:

- врахування специфіки діяльності на всіх стадіях технологічного ланцюжка створення вартості НГК в розрізі підрозділів;

- встановлення причинно-наслідкових зв'язків виробничих показників структурних підрозділів компанії зі стратегічними фінансовими показниками ВІК;

- більш детальна оцінка ефективності реалізації стратегії ВІК.

Водночас процес стратегічного управління носить циклічний характер, багаторазово повторюючись і спираючись кожен раз на кінцеві результати попереднього циклу.

реднього циклу.

Для ВІК це особливо актуально: завдання досягаються, стратегічні цілі змінюються, змінюється зовнішнє і внутрішнє середовище підприємства, – отже, показники також повинні переглядатися. Важливим фактором є також галузева специфіка нафтогазових підприємств, яка також повинна враховуватися в процесі контролінгу на основі СЗП.

Беручи до уваги вищесказане, вважаємо за доцільне запропонувати алгоритм процесу контролінгу реалізації стратегії ВІК на основі СЗП (рис. 2).

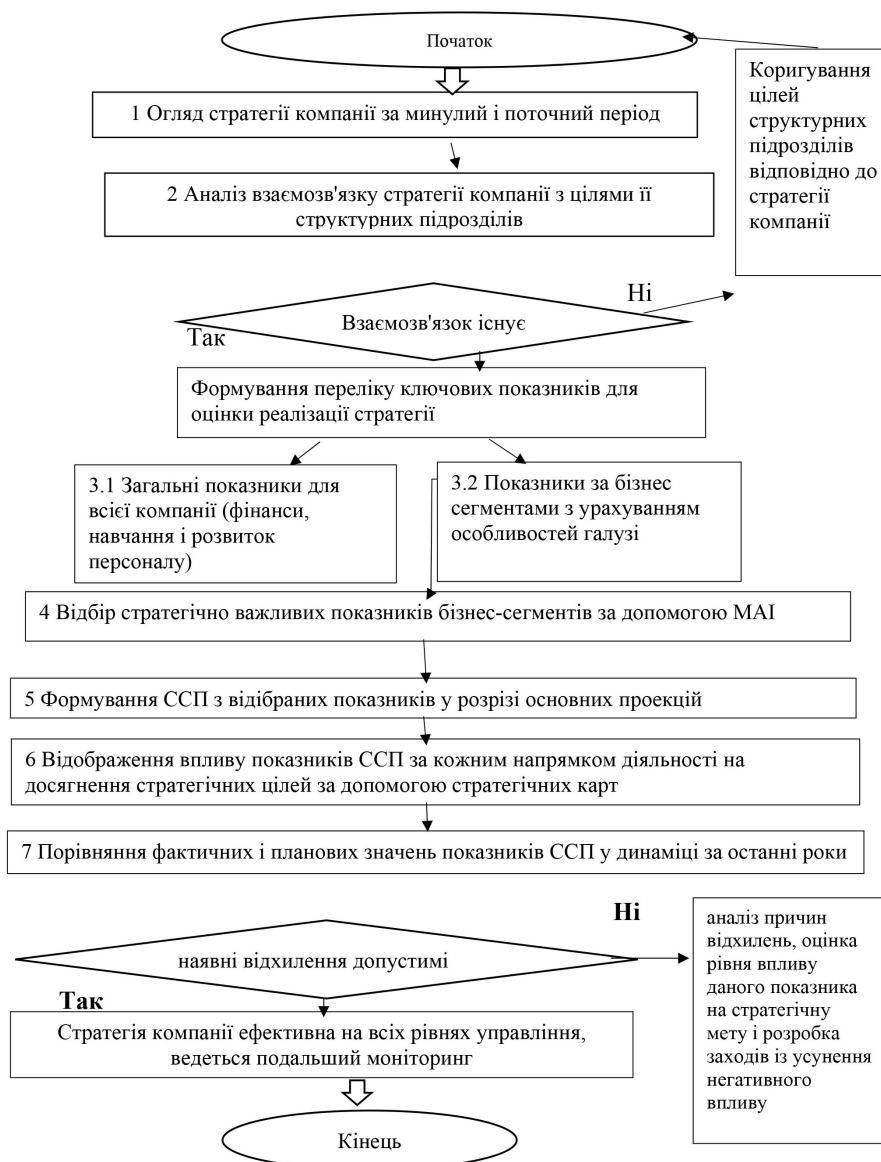

Рис. 2. Процес використання СЗП для контролінгу реалізації стратегії ВІК

Процес контролінгу повинен починатися з огляду стратегії ВІК за поточний і минулий період з метою визначення реального стану справ на підприємстві і виявлення умов для його подальшого успішного розвитку в умовах ринкового господарювання.

На даному етапі системно аналізуються фактори зовнішнього навколишнього середовища і ресурсного потенціалу підприємства (внутрішніх можливостей), тим самим створюється необхідна інформаційна база для оцінки ефективності реалізації стратегії компанії.

На цьому етапі доцільно провести SWOT-аналіз і

визначити, чи враховує діюча стратегія ВІК взаємозв'язків, які представлені у полях SWOT-аналізу, тобто чи сприяють сильні сторони компанії реалізації можливостей і ліквідації загроз зовнішнього середовища.

За підсумком SWOT-аналізу робиться висновок про те, чи є стратегія обґрунтованою, або її потрібно переглянути та відкоригувати.

На другому етапі аналізується взаємозв'язок заявленої стратегії ВІК з цілями її структурних підрозділів, оскільки вибір основних ключових показників ефективності для контролінгу безпосередньо пов'яза-

ний зі стратегією компанії і стратегічними цілями її підрозділів.

Головною стратегічною метою будь-якої ВІК є максимізація прибутку і збільшення її корпоративної вартості. Відповідно до заявленої стратегії повинні вибудовуватися і стратегічні цілі структурних підрозділів ВІК, оскільки їх ефективна діяльність – це діяльність відповідно до поставлених перед ними цілей і завдань у системі діяльності підприємства за оптимального використання наявних ресурсів. Таким чином, оцінка ефективності діяльності структурних підрозділів є оцінкою результативності стратегії компанії загалом.

Якщо цілі структурних підрозділів відповідають заявленій стратегії ВІК, отже, взаємозв'язок між ними існує, можна переходити до наступного етапу. Якщо взаємозв'язок відсутній, то необхідно скоригувати цілі структурних підрозділів відповідно до стратегії ВІК.

З урахуванням основної стратегії і заявлених цілей підрозділів ВІК, формується перелік ключових показників ефективності (КПЕ) з поділом їх на два блоки:

1. Загальні показники для всієї компанії, які є результатом і, як правило, контролюються на верхньому рівні управління;

2. Показники за сегментами ВІК, представлені у виробничих програмах компанії і розроблені з урахуванням особливостей галузі, що впливають на діяльність кожного сегмента.

Як правило, всі ці показники свідчать про ефективність того чи іншого процесу, але не показують загальної картини і не відображають взаємозв'язок зі стратегією компанії. Для того щоб цей взаємозв'язок виявити, необхідно створити цілісну систему з орієнтацією на найбільш значущі й інформативні показники кожного виробничого підрозділу ВІК.

Тому на наступному етапі відповідно до запропонованого алгоритму за допомогою методу аналізу ієрархій (МАІ) проводиться відбір найбільш важливих показників підрозділів ВІК, які відповідають найбільшій кількості критеріїв.

Послідовність застосування даного аналізу наступна:

1) Складається система критеріїв, за допомогою яких буде проводитися відбір показників із запропонованого переліку КПЕ (табл. 2).

2) Методом попарного порівняння визначається питома вага кожного критерію з точки зору його порівняльної важливості (табл. 3).

Аналогічним способом за кожним критерієм порівнюються пропонувані показники і визначаються їх нормовані суми.

Аналіз загальної системи управління холдингів дозволив виявити наступний ряд критичних сфер, побудований за принципом рангової значущості проблем. Ранжирований ряд за п'ятибальною шкалою оцінок представлений у табл. 4.

Таблиця 2

Критерії відбору показників

Критерій	Опис
1. Відповідність головній меті	Важливість і актуальність для довгострокового розвитку компанії і якомога точніше відображення результату виконання стратегічних цілей
2. Простота і достовірність розрахунку	Зрозуміла методика розрахунку на основі достовірних і доступних джерел інформації
3. Співставність	Використання однієї одиниці виміру, або відповідної шкали, що забезпечувало б можливість порівняння показників між різними об'єктами і часовими інтервалами аналізу
4. Кількісна вимірність	Шкала кількісних оцінок
5. Керованість	Можливість впливу на зміну показника за допомогою управлінських впливів з боку менеджерів компанії, можливість встановити відповідальність за досягнення цільового значення показника
6. Доступність	Спосіб вимірювання не повинен вимагати витрат на дорогі технічні засоби, використання значної частини робітничого часу персоналу, проведення великомасштабних досліджень
7. Визначеність у часі	Регулярність розрахунку в певні інтервали або моменти часу, своєчасність проведення вимірювань
8. Однозначне тлумачення	Однакова інтерпретація показників як менеджерами, так і рядовими співробітниками

Таблиця 3

Попарне порівняння критеріїв

Критерії	Критерії										Σ	Питома вага
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10		
1. Відповідність головній меті	1,0	2,0	3,0	3,0	0,5	2,0	0,5	2,0	2,0	3,0	19,0	0,198
2. Простота і достовірність розрахунку	0,5	1,0	0,5	0,5	0,3	2,0	0,5	3,0	3,0	2,0	11,8	0,123
3. Співставність	0,5	0,5	0,5	2,0	0,3	1,0	0,5	2,0	2,0	2,0	11,3	0,118
4. Кількісна вимірність	0,5	0,5	0,5	2,0	0,3	1,0	0,5	2,0	2,0	2,0	11,3	0,118
5. Керованість	2,0	2,0	2,0	2,0	0,5	2,0	1,0	2,0	2,0	2,0	17,5	0,183
6. Доступність	0,5	0,5	2,0	2,0	2,0	0,5	0,5	1,0	2,0	2,0	13,0	0,136
7. Визначеність у часі	0,5	0,3	0,3	0,5	0,3	0,5	0,5	0,5	1,0	0,5	5,0	0,052
8. Однозначне тлумачення	0,3	0,5	0,5	2,0	0,5	0,5	0,5	0,5	2,0	1,0	8,3	0,087
Сума	5,7	8,8	8,8	13,0	6,5	9,0	4,5	10,5	16	13	95,8	1,000

Таблиця 4

Основні проблеми функціонування підприємств	
Критичні сфери	Ранг
1. Своєчасність прийняття рішень	3,3
2. Інформаційна система	3,3
3. Багаторівневість системи управління	3,2
4. Гнучкість керівництва по відношенню до підлеглих	3,2
5. Уміння менеджерів добре організувати свою роботу	2,9
6. Обмежені можливості кар'єрного зростання	2,8
7. Відносини з підлеглими	2,8
8. Недбале відношення до роботи	2,8
9. Уміння керівництва правильно розподіляти свій робочий час	2,7
10. Відношення керівництва до конструктивної критики	2,7

Конкретні висновки з проведеного дослідження можна сформулювати наступним способом:

1. Авторитет керівництва підприємств досить високий, а ставлення до вищого керівництва позитивне. У колективах є позитивні відчуття значущості досягнутих результатів.

2. Розподіл робіт по підрозділах склався історично. Формальні процедури формування положень про підрозділи, отримані в ході розпочатих робіт з аналізу бізнес-процесів не отримали належного розвитку і вимагають подальшого опрацювання.

3. Існує чітко усвідомлена необхідність у розвитку системи багатогранного внутрішньофірмового навчання.

4. Наявне нерозуміння між більшістю керівників відносно усього спектру доступних їм робочих інструментів і управлінських методів, у тому числі механізмів стимулювання.

5. Базова стратегія мотивації, що склалася на підприємствах, базується на практиці грошових винагород і штрафів і зважаючи на свою недосконалість часто робить зворотний ефект, що виражається нерідко в тому, що працівники замість озвучування проблем і шляхів їх рішення приховують самі проблеми.

6. Організаційна структура підприємств малодинамічна.

7. На підприємствах немає підрозділу, в якому накопичувалася б і аналізувалася інформація про дійсних і потенційних клієнтів, їх потреби, специфічні запити.

8. Система делегування повноважень на усіх рівнях організаційної структури підприємств потребує вдосконалення і розвитку.

9. Навички по плануванню більшою мірою базуються на укрупнених робочих планах і недостатньо розвинені.

10. Процес управління персоналом і внутрішній контроль не повинен оцінюватися з погляду його

впливу на стратегію розвитку підприємства.

11. Багатьом керівникам бракує професійної компетентності і професійних навичок у питаннях формування і реалізації стратегії.

12. Вище керівництво недостатньо усвідомлює необхідність підвищення кваліфікації персоналу як ключового чинника кар'єрного зростання і ефективності рішення стратегічних проблем.

13. Інформаційна структура управління вимагає корінної якісної перебудови, що забезпечує ефективніші комунікаційні процеси в частині ухвалення стратегічних рішень.

Причинами використання КПЕ і ЗСП для стратегічного управління в основному є прагнення до отримання конкурентних переваг за рахунок використання передових технологій у виробництві і управлінні, а також для підвищення ефективності роботи підприємства, що видно з табл. 5.

Основні труднощі впровадження системи представлено на рис. 3.

Процес створення і впровадження системи управління за ключовими показниками вимагає чіткої організації. Дослідження показали, що наприклад, на ТОВ СП «Нібулон» і ТОВ «Кернел» найбільш складними етапами впровадження системи КПЕ і ЗСП є питання прив'язки КПЕ до стратегічних цілей підприємства і визначення джерел інформації та навчання користувачів. Подібна ситуація пов'язана з нечітким формулюванням стратегічних цілей підприємства, а навчання, як правило, стосується питань дотримання регламенту і контролю за своєчасним наданням інформації, що не дозволяє підняти ефективність функціонування інформаційної структури управління.

Основні напрями діяльності підприємства, керовані за КПЕ та ЗСП, представлені у табл. 6.

Таблиця 5

Причини використання КПЕ і ЗСП	
«Чому Ви прийняли рішення про використання КПЕ і ЗСП для стратегічного управління/планування»	Відповіді у %
Необхідність впровадження сучасних технологій, які підтвердили свою спроможність і ефективність	65%
Потреба в якісній і оперативній інформації для ухвалення керівних рішень з "випередженням" виникнення негативних наслідків	63%
Необхідність отримання комплексних оцінок результатів діяльності - розширення інформаційної бази для аналізу досягнення стратегічних цілей і коригування стратегії	52%
Необхідність вдосконалення системи заохочень і компенсацій	35%
Зниження кількості використовуваних звітів і паперового документообігу	24%

Рис. 3. Основні труднощі впровадження КПЕ і ЗСП

Таблиця 6

Сфери діяльності підприємства, в яких використовуються КПЕ

Фінанси	90%
Внутрішні процеси (виробництво, логістика та ін.	85%
Ринок і взаємовідносини з клієнтами	75%
Персонал	55%
Іновації і розвиток	35%

Якщо розглядати в цілому вертикально-інтегровані групи, то використання збалансованої системи показників відмічене лише у 30 % таких суб'єктів. Водночас основний акцент зроблений на використанні КПЕ для оцінки фінансової ефективності та визначення економічного стану підприємства. Істотна увага приділяється також контролю за внутрішніми процесами підприємства, загальної ринкової ситуації і взаємовідносинам з клієнтами і партнерами.

ВИСНОВКИ

Таким чином, на основі збалансованої системи показників проводиться аналіз ролі ЗСП, дається її порівняльна оцінка з іншими системами управління, розглядається досвід її використання. Проведено аналіз системи управління у вертикально-інтегрованих групах; досліджено функціонування ЗСП на цих підприємствах і виявлено основні проблеми цього функціонування.

Список використаних джерел

1. Каплан Р.С., Нортон Д.П. Сбалансованная система показателей. От стратегии к действию. Москва: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2008. 320 с.
2. Каплан Р.С., Нортон Д.П. Стратегические карты. Трансформация нематериальных активов в материальные результаты. Москва: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2010. 512 с.
3. Вінничук Ю. Рейтинг найбільших холдингів України URL: https://biz.censor.net.ua/resonance/3155547/rejting_nayiblishih_holdingv_ukrani
4. Ряховский Д.И., Акулова Н.Г. Современные инструменты реализации антикризисных стратегий предприятий. Проблемы современной экономики. 2014. № 1 (49). С. 90
5. Брагинский О.Б. Мировой нефтегазовый комплекс. Рос. акад. наук, Центр. экон.-мат. ин-т. Москва: Наука, 2004. 604 с.

6. Ильяс А.А., Тасмуханова А.Е. Формирование методического подхода к экономической оценке эффективности корпоративных стратегий нефтегазовых компаний на основе системы сбалансированных показателей. Электронный научный журнал «Нефтегазовое дело». 2015. № 3. С. 543-575.

7. Кулембетова А.Р., Тасмуханова А.Е. Предпосылки использования системы сбалансированных показателей в производственном сегменте нефтегазовой компании. Сборник статей по материалам XXXV Международной заочной научно-практической конференции «Научная дискуссия: вопросы экономики и управления». Москва: Изд-во «Международный центр науки и образования», 2015. С. 37-43.

8. Ламбен Ж.-Ж., Чумпитас Р., Шулинг И. Менеджмент, ориентированный на рынок / пер. с англ. под ред. В.Б. Колчанова. СПб.: Питер, 2010. 718 с.

9. Томпсон А.А., Стрикленд Дж. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации для анализа/ пер. с англ. А.Р. Ганиевой и др. Москва: Издательский дом «Вильямс», 2006. 928 с.

References

1. Kaplan R.S., Norton D.P. Balanced system of indicators. From a strategy to action. Moscow: CJSC Olymp-Business. 2008. 320 p. [in Russian]
2. Kaplan R.S., Norton D.P. Strategic Maps. Transformation of non-material assets into tangible results. Moscow: CJSC Olymp-Business. 2010. 512 p. [in Russian]
3. Vinnichuk Y. Rating of holdings in Ukraine. URL: https://biz.censor.net.ua/resonance/3155547/rejting_nayiblishih_holdingv_ukrani (in Ukrainian)
4. Ryakhovsky D.I., Akulova N.G. Modern tools for the implementation of anti-crisis strategies of enterprises. Problems of the modern economy. 2014. № 1 (49). P. 90 [in Russian]
5. Braginskiy O.B. World oil and gas complex. Russian Academy of Sciences, Center. econom.-mat. institute. Moscow: Nauka, 2004. 604 p. [in Russian]

6. Ilyas A.A., Tasmuhanova A.E. The formation of a Methodological approach to the economic evaluation of the efficiency of corporate meals is based on a system of underlying health problems. The electronic scientific journal "Oil and Gas Business". 2015. № 3. pp. 543-575. [in Russian]

7. Kulembetova A.R., & Tasmuhanova A.E. Provisions for the use of the system are dispensed with in the manufactured petroleum product group. A compilation of articles on XXXV International Interdisciplinary Scientific and Practical Conference "Scientific Discussion: Issues of Economics and

Management". Moscow: Publishing House "International Center for Science and Education", 2015. pp. 37-43. [in Russian]

8. Lamben Zh.-Zh., Chumpitas R., Shulling I. Management oriented on the market. Saint Petersburg: Piter. 718 p. [in Russian]

9. Tompson A.A., Striklend Dzh. Strategic management: concepts and situations for analysis / trans. from English by A.R. Ganieva et.al. Moscow: Publishing house "Vilyams", 928 p. [in Russian]

ГУСЕВ

Артем Александрович
onuepfartemhusiev@ukr.net

УДК 339.72.053.1

студент, Одеський
національний університет
імені І.І. МечниковаУПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНИМ БОРГОМ У КОНТЕКСТІ
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИSTATE DEBT MANAGEMENT IN THE CONTEXT OF UKRAINE'S
ECONOMIC DEVELOPMENTDOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.5.3>**HUSIEV Artem Oleksandrovykh** – student, Odesa National University after I.I. Mechnykov

У статті досліджено теоретичні та методологічні засади концепції управління державним боргом. Виявлено взаємозв'язок проблеми державної заборгованості та економічного розвитку країни. Проаналізовано динаміку державного боргу України за період 2010-2019 рр. Досліджено дефолт як засіб державної боргової політики та наведено основні його економічні наслідки. Проаналізовано міжнародний досвід управління державним боргом на прикладі Аргентини. Визначено економічну сутність технічного дефолту та запропоновано концепцію технічного дефолту як пріоритетний напрям державної боргової політики України в сучасних умовах.

* * *

В статье исследованы теоретические и методологические основы концепции управления государственным долгом. Выявлена взаимосвязь проблемы государственной задолженности и экономического развития страны. Проанализирована динамика государственного долга Украины за период 2010-2019 гг. Исследован дефолт как средство государственной долговой политики и приведены основные его экономические последствия. Проанализирован международный опыт управления государственным долгом на примере Аргентины. Определена экономическая сущность технического дефолта и предложена концепция технического дефолта как приоритетное направление государственной долговой политики Украины в современных условиях.

* * *

The paper explores the theoretical and methodological basis of the concept of public debt management. The relationship between the problem of public debt and economic development of the country has been revealed. The dynamics of Ukraine's public debt for the period 2010-2019 have been analyzed. The default as a means of state debt policy has been investigated and its main economic consequences are presented. The international experience of managing public debt on the example of Argentina has been analyzed. The economic essence of technical default has been defined and the concept of technical default as a priority direction of Ukraine's state debt policy in the current conditions has been proposed.

Public debt is a set of State commitments to internal and external creditors. State debt Management provides for state creation of the concept of debt policy. In economic terms, the main task of debt management is to maintain the level of public debt on a moderate level. In Ukraine, the problem of state indebtedness is particularly relevant after 2014. However, the most acute this problem was at the beginning of 2020 with the beginning of the recession economy and raising the deficit of the State budget. There are three main strategies to address public debt: investing in the country's economic development and timely repayment of liabilities, default and technical default. The strategy of investing in the country's economic development envisages emission of money or additional involvement in order to stimulate economic development, as well as timely payment of debts and interests. This strategy is appropriate in terms of relatively small amounts of public debt. Defaulted involves declaring the state insolvency payment obligations to creditors. Defaulted in the short run means a rapid deterioration in the economic situation in the country, but under certain conditions, there may be positive consequences in the long run. The technical default means the state's inability to pay debts on a certain date if there is a possibility of their payment in the future. In Ukraine today, the optimal decision of the state debt policy is the proclamation of technical default to restructure debts and prevent aggravation of socio-economic crisis in the country.

Ключові слова: державний борг, економічний розвиток, боргова політика, національна економіка, дефолт, технічний дефолт.

Ключевые слова: государственный долг, экономическое развитие, долговая политика, национальная экономика, дефолт, технический дефолт.

Keywords: public debt, economic development, debt policy, national economy, default, technical default

ВСТУП

Досліджувана тема є актуальною, оскільки державний борг в умовах сучасної ринкової економіки є невід'ємною складовою у системі державних фінансів

та міжнародних фінансових відносин. Для України дана проблема набуває особливої актуальності у зв'язку зі збільшенням обсягів державної заборгованості за останні роки, а також з високою залежністю національної економіки від кредитів міжнародних фінансових

установ.

Дослідженню проблеми державної заборгованості присвячені наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних вчених: І.В. Бруслиновської [1], Н.В. Волошанюк [2], Н.В. Кукіної [3], О.Л. Руди [4], О.Л. Шелеста [5]; А. Лернера, М. Максгрейвера, Г. Роузена, Дж. Сакса та ін. Відсутність єдиної концепції стосовно управління державним боргом в Україні в умовах економічної кризи є основною невирішеною проблемою науковців.

МЕТА роботи – дослідження проблеми державного боргу у контексті економічного розвитку України, а також пошук пріоритетних напрямів державної боргової політики України.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті використано такі загальнонаукові та специфічні методи дослідження: аналіз, синтез, індукція, дедукція, порівняння, діалектичний метод, економічне моделювання.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до п. 20 ч. 1 ст. 2 Бюджетного кодексу України державний борг – загальна сума боргових зобов’язань держави з повернення отриманих та непогашених кредитів чи позик станом на звітну дату, які виникають внаслідок державного запозичення [6, ст. 2.1.20].

Економічна сутність поняття «державний борг» полягає у його функціях:

- 1) фіскальна – залучення додаткових коштів на забезпечення видаткової частини державного бюджету;
- 2) регулююча – здійснення операцій купівлі-продажу цінних паперів з метою коригування обсягів грошової маси.

Залежно від кредиторів державний борг поділя-

ється на дві групи:

1) внутрішній – заборгованість уряду за випущеними державними позиками та нарахованими відсотками (зокрема, заборгованість за ОВДП перед резидентами);

2) зовнішній – заборгованість уряду перед міжнародними фінансовими організаціями, іноземними державами, фізичними і юридичними особами-нерезидентами.

Управління державним боргом передбачає прийняття заходів урядом, що спрямовані на оптимізацію боргової політики держави. Під оптимізацією боргової політики держави слід розуміти підтримання рівня державного боргу на оптимальному рівні в певному періоді залежно від макроекономічних чинників, який одночасно має відповідати наступним умовам:

1) бути достатньо високим для забезпечення здійснення бюджетних видатків (за умов бюджетного дефіциту);

2) бути достатньо низьким для підтримання платоспроможності і кредитоспроможності держави та низького ризику дефолту.

Кінцевою довгостроковою метою управління державним боргом є забезпечення макроекономічної стабільності в коротко-, середньо- та довгостроковому періодах.

Основним показником вимірювання рівня державної заборгованості є відношення обсягів державного боргу до ВВП країни. Водночас граничний безпечний рівень цього показника складає за методологіями різних міжнародних фінансових установ 60-100 %. Аналіз обсягу державного боргу в Україні за період 2010-2019 рр. наведено у рис. 1; відношення обсягу державного боргу до ВВП країни – у рис. 2.

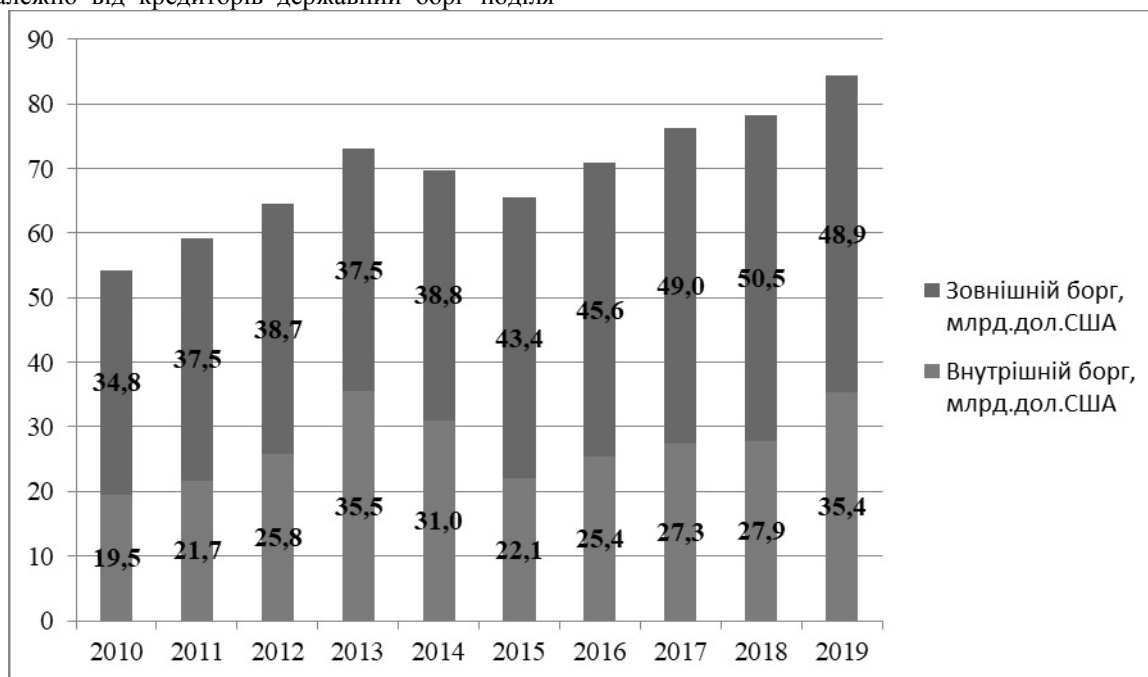

Рис. 1. Обсяг державного боргу в Україні [створено автором на основі даних [7]]

Рис. 2. Відношення державного боргу України до ВВП країн [створено автором на основі даних [7]]

Аналізуючи динаміку державного боргу України за період 2010-2019 рр., слід зазначити, що:

– державний борг в Україні протягом 2010-2013 рр. залишався на помірному рівні (в межах 35,9-40,1 % від ВВП). Цьому сприяли такі фактори: помірний рівень зовнішньої заборгованості; стабільність національної грошової одиниці; відсутність економічної рецесії та депресії;

– протягом 2014-2018 рр. показник відношення державного боргу до ВВП в Україні перебувало на критичному за методологією МВФ рівні (понад 60 %) [8]. Негативний вплив на рівень державної заборгованості в Україні у цей період здійснила низка чинників, зокрема девальвація національної грошової одиниці (призвела до фактичного збільшення обсягів зовнішньої заборгованості), а також загальноекономічна криза (зумовила дефіцит державного бюджету і, як наслідок, більші обсяги зовнішніх запозичень);

– у 2019 р. спостерігалось одночасно збільшення державного боргу (головним чином, внутрішнього) в абсолютному вимірі та стрімке падіння відношення державного боргу до ВВП України. Це явище стало наслідком масової емісії ОВДП за високою відсотковою ставкою, що тимчасово призводило до ревальвації гривні за відсутності ознак стрімкого економічного зростання. Так, незважаючи на номінальне зниження державної заборгованості, ця проблема для України залишається актуальною.

Водночас на початку 2020 р. після повернення курсу гривні до реального ринкового значення, обсяги державного боргу відносно ВВП підвищились, а також збільшення дефіциту державного бюджету України у зв'язку з карантинними заходами держави зумовило потребу в додатковому запозиченні коштів у МВФ. Слід зазначити, що використання очікуваних позикових коштів (погашення заборгованості перед іншими кредиторами та покриття бюджетного дефіциту) не буде безпосередньо пов'язано із інвестиціями в економічний розвиток країни. Так, поточна

боргова політика України фактично зводиться до т.з. «кредитної піраміди».

Для вирішення проблеми державної заборгованості держава може застосовувати одну з наступних стратегій:

1) інвестування в економічний розвиток країни (у т.ч. шляхом грошової емісії та нових запозичень). З погляду погашень заборгованості ця стратегія передбачає своєчасне погашення заборгованості та відсотків за нею перед усіма кредиторами. Така стратегія є доцільною в умовах відносно невеликого обсягу державної заборгованості та наявності передумов для стрімкого економічного зростання. Економічна сутність такої стратегії полягає у досягненні економічного розвитку за допомогою залучених коштів із подальшим поверненням заборгованості по мірі економічного зростання. За поточної економічної кон'юнктури такий підхід для України не є ефективним через інфляційні ризики (у випадку емісії) чи подальшого збільшення державної заборгованості (у випадку нових внутрішніх чи зовнішніх запозичень). Водночас на 2020 р. в Україні було заплановано виплату значних обсягів заборгованості, що в умовах поточної економічної рецесії може призвести до суттєвих скорочень бюджетних видатків на соціальні заходи та поглиблення соціально-економічної кризи країни;

2) дефолт (повна відмова держави від виплати зобов'язань означає її банкрутство). Дефолт призводить до низки негативних наслідків для країни: стрімка девальвація національної грошової одиниці; арешт іноземних активів країни; встановлення квот на зовнішньоторговельні операції; позбавлення можливості одержання зовнішніх запозичень протягом певного періоду; підвищення соціально-економічного розшарування населення (насамперед, у короткостроковому періоді) тощо. Так, економічна діяльність держави в умовах дефолту фактично набуває деяких ознак натурального господарства та автаркії. Серед позитивних наслідків дефолту слід виділити списання значної

частини заборгованості, а також підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробника на внутрішньому ринку через стрімке скорочення імпорту.

Типовим прикладом дефолту як способу вирішення проблеми державного боргу є Аргентина, яка за

історію свого існування 8 разів проголошувала дефолт (на сьогоднішній день розглядає проголошення нового дефолту). Аналіз наслідків дефолту можна відобразити шляхом співставлення основних макроекономічних показників Аргентини після 2014 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Основні макроекономічні показники Аргентини після 2014 р. [розроблено автором на основі даних [9-12]]

Рік	ВВП на душу населення, млрд. дол. США	Рівень економічного зростання, %	Ревальвация національної грошової одиниці, %	Зовнішньоторговельний оборот, млрд. дол. США
2014	562,7943	- 2,5	- 7,1	137,1
2015	642,4146	2,7	- 37,9	116,3
2016	556,3721	- 2,1	- 12,6	113,3
2017	642,1316	2,7	- 19,0	125,6
2018	537,8272	- 2,5	- 47,4	127,3
2019	451,0478	- 1,2*	- 38,1	114,2

* екстрапольоване значення

Отже, дефолт у 2014 р. в Аргентині призвів переважно до негативних наслідків як у короткостроковому, так і в довгостроковому періодах. Слід зазначити, що аналіз наслідків дефолту в Аргентині доцільно використовувати для України через низку спільних чинників національної економіки цих країн, а саме:

– аграрно-індустріальна структура національного господарства;

– сировинна модель національного експорту (головним чином – сировина та напівфабрикати сільськогосподарського призначення);

– висока залежність національної економіки від позик, насамперед міжнародних фінансових установ;

– політична нестабільність, високий рівень корупції та тіньової економіки, що здійснюють негативний вплив на обсяги іноземних інвестицій та інші.

Водночас, моделюючи наслідки потенційного дефолту в Україні за прикладом Аргентини, слід абстрагуватися від наступних чинників:

– негативні наслідки національної економіки Аргентини після 2014 р. були спричинені не лише дефолтом, але й подальшим загостренням політичної кризи;

– відносно низькі обсяги зовнішньої торгівлі Аргентини відносно ВВП (у т.ч. до проголошення дефолту), що свідчить про більшу пристосованість національної економіки до умов натурального господарства (з мінімальним зовнішньоторговельним оборотом) як одного з наслідків дефолту.

Таким чином, проголошення дефолту в Україні також не є вірним рішенням проблеми державного боргу;

3) технічний дефолт (неможливість виплати зобов'язань перед кредиторами на певну дату). За умов сучасної кон'юнктури національної економіки України проголошення технічного дефолту є оптимальним рішенням проблеми державної заборгованості, оскільки такий підхід в умовах сучасного кризового стану національної економіки України поєднує переваги своєчасної виплати зобов'язань та дефолту, а саме:

– реструктуризацію боргу України (списання певної частини державного боргу та відтермінування виплати за рештою державного боргу). Такий захід дозволить державі спрямувати ці кошти на підвищення соціальних гарантій населенню з метою послаблення

соціально-економічної кризи суспільства;

– уникнення негативних наслідків суверенного дефолту (зокрема, стабілізація курсу гривні; можливість проведення зовнішньоторговельних операцій без квот тощо).

На сьогодні заходи, пов'язані із технічним дефолтом та реструктуризацією боргів є пріоритетними напрямками державної боргової політики України.

ВИСНОВКИ

Таким чином, державний борг – сукупність зобов'язань держави перед внутрішніми і зовнішніми кредиторами.

Управління державним боргом передбачає створення державою концепції боргової політики. З економічного погляду основним завданням управління державним боргом є підтримання рівня державного боргу на помірному рівні.

В Україні проблема державної заборгованості є особливо актуальною після 2014 р. Проте найбільш гострою ця проблема стала на початку 2020 р. із початком рецесії економіки та підвищенням дефіциту державного бюджету.

Стосовно вирішення проблеми державного боргу існують три основні стратегії: інвестування в економічний розвиток країни та своєчасне погашення зобов'язань, дефолт та технічний дефолт.

В Україні на сьогоднішній день оптимальним рішенням державної боргової політики є проголошення технічного дефолту з метою реструктуризації боргів та недопущення загострення соціально-економічної кризи в країні.

Список використаних джерел

1. Бруслиновська І.В., Матвійчук В.І. Державний борг України: причини виникнення та шляхи його скорочення. Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса. 2016. № 8, том 2. 2016. С. 192-198.
2. Волошанюк Н.В., Мавдрік О.О. Державний борг України та його погашення. Науковий вісник Херсонського державного університету. Економічні науки. 2016. Вип. 18. Ч. 1. С. 50-53.
3. Кукіна Н.В., Захарченко О.Г. Державний борг як фактор ризику безпеки України: макроекономічний огляд. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 3 (23). С. 116-122.
4. Руда О.Л. Державний борг України на сучасному

етані розвитку. *Економіка та держава*. 2015. № 3. С. 64-67.

5. Шелест О.Л. Державний борг України: механізм управління та обслуговування. *Економіка та суспільство: електрон. наук. фах. видан. Мукачівський державний університет*. 2017. Вип. 8. С. 710-715.

6. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 р. № 2456-VI. Дата оновлення: 18.04.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>

7. Міністерство фінансів України. Державний борг України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/>

8. Международный валютный фонд. URL: <https://www.imf.org/external/russian/index.htm>

9. Knoema Enterprise. Мировой атлас данных. Аргентина. Экономика. URL: <https://knoema.ru/atlas/Аргентина/topics/Экономика>

10. Investing.com. USD/ARS - Доллар США Аргентинское песо. URL: <https://ru.investing.com/currencies/usd-ars>

11. Export.by. Портал информационной поддержки экспорта. Аргентина. URL: <https://export.by/argentina>

12. Argentine Foreign Trade Statistics. 2019. URL: https://www.indec.gov.ar/uploads/informesdeprensa/i_argent_02_207C5EA3BCD1.pdf

References

1. Bruslynovska I.V. Matviichuk V.I. The state debt of Ukraine: Causes and ways of its reduction. *Bulletin of the Student Scientific Society of DonNU after Vasyl Stus*. 2016. No. 8. Vol. 2. pp. 192-198. (in Ukrainian)

2. Voloshaniuk N.V. Mavdryk O.O. Ukraine's debt and its repayment. *Kherson State University Scientific Herald. Economic Sciences*. 2016. Vol. 18. Part 1. pp. 50-53. (in

Ukrainian)

3. Kukina N.V. Zakharchenko O.H. Government debt as a security risk factor for Ukraine: macroeconomic review. *Collection of scientific works of Tavria State Agrotechnological University. Economic Sciences*. 2013. No. 3 (23). pp. 116-122. (in Ukrainian)

4. Ruda O.L. The state debt of Ukraine at the present stage of development. *Economy and State*. 2015. No. 3. pp. 64-67. (in Ukrainian)

5. Shelest O.L. The state debt of Ukraine: management and service mechanism. *Economics and Society: Electronic Scientific Professional Edition. Mukachevo State University*. 2017. Vol. 8. pp. 710-715. (in Ukrainian)

6. Budget code of Ukraine: Law of Ukraine dated 08.07.2010 No. 2456-VI. Date updated: 18.04.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17> (in Ukrainian)

7. Ministry of Finance of Ukraine. State debt of Ukraine. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/debtgov/> (in Ukrainian)

8. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/external/russian/index.htm> (in Russian)

9. Knoema Enterprise. World data atlas. Argentina. Economy. URL: <https://knoema.ru/atlas/Аргентина/topics/Экономика> (in Russian)

10. Investing.com. USD/ARS - U.S. dollar Argentine peso. URL: <https://ru.investing.com/currencies/usd-ars> (in Russian)

11. Export.by. Export information support portal. Argentina. URL: <https://export.by/argentina> (in Russian)

12. Argentine Foreign Trade Statistics. 2019. URL: https://www.indec.gov.ar/uploads/informesdeprensa/i_argent_02_207C5EA3BCD1.pdf

ХАРИН

Сергій Анатолійович
kharin_sa@kneu.dp.ua

УДК 338.26:621

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ
ПРОЕКТІВ РОЗВИТКУ
ЕЛЕКТРОМОБІЛЬНОСТІ: ЗАРУБІЖНИЙ
ДОСВІД І УКРАЇНАд.т.н., професор, Криворізький
економічний інститут ДВНЗ
"Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана"INNOVATIVE MANAGEMENT OF
PROJECTS FOR ELECTRIC MOBILITY
DEVELOPMENT: FOREIGN EXPERIENCE
AND UKRAINE

ПУРІЙ

Ганна Володимирівна
purii_av@kneu.dp.uaк.е.н., доцент, Криворізький
економічний інститут ДВНЗ
"Київський національний
економічний університет імені
Вадима Гетьмана"DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.5.4>**KHARIN Serhii Anatoliiovych** – Doctor of Engineering, Professor, Kryvyi Rih Economics Institute of Kyiv National Economic University after Vadym Hetman**PURII Hanna Volodymyrivna** – PhD in Economics, Associate Professor, Kryvyi Rih Economics Institute of Kyiv National Economic University after Vadym Hetman

У статті розглянуто різні аспекти розвитку виробництва електромобілів в ряді провідних зарубіжних країн. Досліджується динаміка зростання питомої ваги електромобілів у загальному обсязі транспорту і його прогностичні показники з урахуванням країн, які планують повний перехід на електромобільність. Відзначено, що у багатьох зарубіжних країнах дотації і податкові знижки для власників електромобілів виступають в якості важливого інструменту державного стимулювання. Аналізується можливість випуску українських електромобілів. Підкреслюється, що виробництво електромобілів дозволяє об'єднувати два вигравних економічних фактора – інноваційність продукції і масове її виробництво.

* * *

В статье рассмотрены различные аспекты развития производства электромобилей в ряде ведущих зарубежных стран. Исследуется динамика роста удельного веса электромобилей в общем объеме транспорта и его прогнозные показатели с учетом стран, планирующих полный переход на электромобильность. Отмечено, что во многих зарубежных странах дотации и налоговые скидки для собственников электромобилей выступают в качестве важного инструмента государственного стимулирования. Анализируется возможность выпуска украинских электромобилей. Подчеркивается, что производство электромобилей позволяет объединять два выигрышных экономических фактора – инновационность продукции и массовое ее производство.

* * *

The research considers various aspects of electric vehicle production in some leading foreign countries. Dynamics of specific weight of electric vehicles in total transport and its forecast indices are under analysis considering those of the countries planning complete transition to electric mobility. Urgency of building an expanded network of charging stations of various capacity is pointed out. It is revealed that Volkswagen, the world largest automobile concern, is going to introduce much more new designs of electric vehicles than it considered before – 70 instead of 50 by 2028. It is planned to produce more electric vehicles – from 15 to 22mln in the decade to follow. Besides, the share of electric vehicles in the concern's total production is to exceed 40% by 2030. It is indicated that 44bln euros will be invested into designing new VW automobiles in the nearest 5 years. It is significant that in many foreign countries there are subsidies and tax reduction for electric vehicle owners which are used as an important tool of the state's incentives. Besides, special attention is paid to improvement and development of production of batteries for electric cars, especially in the EU countries. The authors suggest schemes of elaborating electric mobile innovations and power supply for electric mobility providing green and economic solutions for generating power for electric cars by wind generators. Potential production of Ukrainian electric cars is under analysis. It is highlighted that electric vehicle production allows combining two economically beneficial factors – innovative character of a product and its large-scale production. In this case, there will be a novelty effect and huge unsatisfied demand as well as scale saving.

Ключові слова: інновації, менеджмент, електромобілі, концерн, розвиток, випуск, економічні фактори, інструмент стимулювання, масове виробництво, зарубіжні країни, прогностичні показники, продукція, енергія, інвестиції

Ключевые слова: инновации, менеджмент, электромобили, концерн, развитие, выпуск, экономические факторы, инструмент стимулирования, массовое производство, зарубежные страны, прогнозные показатели, продукция, энергия, инвестиции

Keywords: innovation, management, electric cars, concern, development, production, economic factors, incentive instrument, mass production, foreign countries, forecast indicators, products, energy, investments

ВСТУП

Дуже перспективним в даний час інноваційним напрямком у світовій економіці є розробка і виробництво електромобілів. Електромобілі мають низку унікальних властивостей, що роблять їх використання в

великих містах особливо доречним: можливість експлуатації у міських тунелях, що важко за умовами вентиляції для традиційних машин. Нарешті, відсутні додаткові витрати енергії у міських «пробках», тоді як автомобілі з двигунами внутрішнього згорання

витрачають в них палива значно більше, ніж зазвичай. Екологічні ж переваги електромобілів очевидні. Слід вказати і значно менші витрати електромобілів на енергію, ніж звичайних автомобілів на традиційне паливо.

Незважаючи на динамічний розвиток електромобільності у світі теоретична проробка даної проблеми і комплексне вивчення практичного досвіду управління такими складними інноваційними процесами виконані ще далеко не повно і є актуальними.

МЕТА роботи – дослідити у комплексному вигляді питання інноваційного менеджменту створення і виробництва електромобілів у провідних зарубіжних країнах та виконати аналіз різних факторів, що пов'язані з можливістю виробництва українських електромобілів.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У процесі дослідження використано методи аналізу і синтезу. Дослідження базується на офіційних даних автомобільних концернів, світової економічної статистики та Інтернет-ресурсах.

РЕЗУЛЬТАТИ

Електромобілі склали 31 % всіх нових машин, проданих у Норвегії в 2018 р., що є найвищим (у відносному розумінні) показником в світі. Відомо також, що країна планує до 2025 р. повністю відмовитися від бензинових двигунів. Норвегія є найбільшим ринком збуту Tesla в Європі. За минулий рік американський виробник поставив туди більше 8600 автомобілів. Очікується, що в 2019 р. число проданих машин різко зросте, коли на норвезькому ринку з'явиться нова Tesla Model 3. Вказується також, що продажі екологічних автомобілів виросли на 40 % порівняно з 2017 р. Таким чином, з двох мільйонів машин на дорогах Норвегії 10 % складають екологічні автомобілі [1].

Інша Скандинавська країна, Швеція, заборонить двигуни внутрішнього згорання в 2030 р. Вона виявиться в одній групі з такими державами, як Данія, Ізраїль, Ірландія, Ісландія, Нідерланди (а також з французькою столицею Парижем). Всі вони теж оголосили про намір через десять років припинити реєстрацію автомобілів з двигунами внутрішнього згорання.

Найбільший у світі німецький концерн Volkswagen планує вивести на ринок значно більше моделей електромобілів, ніж планувалося раніше. До 2028 р. у продажу з'явиться майже 70 нових моделей машин з електроприводом. Раніше концерн заявляв про плани зі створення 50 моделей електрокарів. У найближчі десять років з конвеєрів VW повинні зійти 22 млн. електромобілів замість запланованих раніше 15 млн. Частка електрокарів в загальному обсязі вироблених концерном автомобілів до 2030 р. повинна скласти не менше 40 % (близько 4 млн. машин на рік, якщо брати до уваги нинішній рівень виробництва), говорить в опублікованій на сайті концерну заяві. Далі вказується, що в розробку нової техніки, зокрема електродвигунів, технологій автономного водіння і цифровізації різних систем, концерн в найближчі 5 років інвестує 44 млрд. євро, повідомив глава VW Херберт Діс [2].

Дотації і податкові знижки для власників електромашин в ФРН виступають як важливий інструмент

державного впливу на розвиток цього прогресивного виду транспорту. За даними [3], щоб полегшити німецьким автомобілістам перехід на електромобілі, держава буде доплачувати їм в 2021-22 рр. 4000 євро за придбання машини вартістю в межах 40000 євро, а після 2022 р. – 3000 євро.

Деякий час назад японська корпорація Sony несподівано для всіх представила прототип електромобіля Vision-S на виставці високих технологій в Лас-Вегасі. У створенні машини широко задіяні міжнародні зв'язки. В якості своїх німецьких партнерів Sony називає компанії Bosch, ZF, Continental і Here. Vision-S використовує також технології від Magna Steyr, Benteler, Nvidia, Blackberry і Qualcomm, що значно прискорює розвиток електромобілів [4].

У листопаді 2019 р. Volkswagen дав старт серійного виробництва електромобіля ID.3. Він буде сходити з конвеєра в Цвіккау – місті в федеральній землі Саксонія. Це буде перший в Німеччині завод з випуску тільки електричних автомобілів. Volkswagen також вирішив, що другим його підприємством, яке повністю сконцентрується на виробництві електромобілів, стане до 2022 р. завод в Емдені, де поки випускають VW Passat. Активно поширюється автоматизація підприємства: у виробництві і збірці електромобілів у Цвіккау будуть брати участь 1700 промислових роботів [5].

Наприкінці 2019 р. стало відомо, що американська компанія, що спеціалізується на виробництві електромобілів і розробці нових технологій для акумулювання електроенергії, Tesla, одним із співзасновників якої є Ілон Маск, інвестує в великий завод під Берліном 4 млрд. євро. На заводі в Грюнхайде Tesla планує випускати спочатку до 150 тис. електрокарів щорічно, а в перспективі й до 500 тис. Очікується, що першими з конвеєра зійдуть машини Model Y, пише газета Bild am Sonntag. У разі згоди з боку уряду ФРН і Євросоюзу Tesla може розраховувати на державну підтримку у розмірі близько 300 млн. євро [6].

Як відомо, свій перший завод за межами США Tesla відкрила в Шанхаї. На початку січня 2020 р. компанія почала масові поставки електромобілів Model 3, вироблених на шанхайському заводі Gigafactory 3 [7].

Європейська комісія схвалила плани Німеччини і шести інших держав Євросоюзу виділити загалом 3,2 млрд. євро на субсидії для створення європейського центру з виробництва елементів акумуляторних батарей [8].

Виробництво електромобілів дозволяє поєднувати два вигідних економічних фактора – безумовну інноваційність продукції і масове її виробництво: у цьому випадку буде мати місце ефект як від новизни, великого незадоволеного попиту, так і від економії на масштабі.

Україна, без сумніву, володіє певними можливостями для виробництва електромобілів: наявність великих запасів залізної руди, розвинене металургійне виробництво, наявність родовищ літію, який є сировиною для акумуляторів, забезпеченість електроенергією, часткова можливість забезпечення виробництва трудовими ресурсами.

Водночас негативними чинниками, здатними стри-

мувати розвиток електромобільності в країні є: відсутність значущого досвіду проектування і виробництва конкурентоспроможних на світовому ринку електромобілів будь-якого класу, акумуляторів великої ємності, автомобільних електродвигунів, зарядних пристроїв, підготовлених для зазначених вище цілей інженерних та робітничих кадрів, системи їх підготовки, великий відтік потенційно придатних для таких цілей кадрів за кордон, який триває, крайня обмеженість інвестиційних ресурсів, відсутність в країні заводів, що випускають обладнання для виробництва електромобілів, їх елементів і зарядних пристроїв.

Для розвитку виробництва в нашій країні електромобілів було б доцільним створення центру інновацій, координуючого зусилля різних структур і забезпечуючих взаємодію з закордонними партнерами (рис. 1).

У рамках роботи центру може здійснюватися взає-

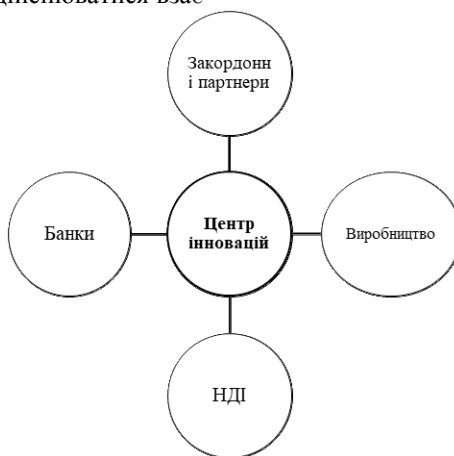

Рис. 1. Центри інновацій для електромобільності

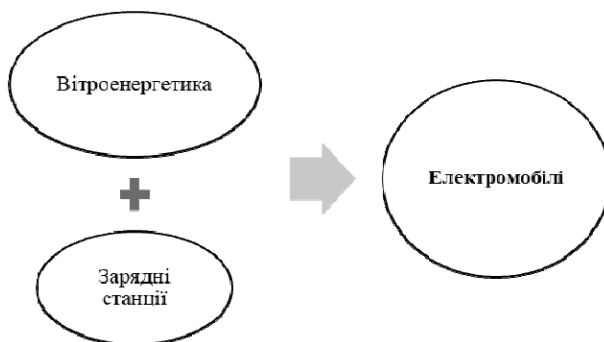

Рис. 2. Екологічна схема виробки енергії для електромобілів

Подібні заходи могли б принести особливу користь, якби здійснювалися у співпраці з провідними світовими виробниками вітрогенераторів, наприклад, Vestas Wind Systems (Данія), General Electric (США), Enercon GmbH і Nordex (ФРН), Gamesa Corporacion Tecnologica (Іспанія). Саме вітрові електростанції могли б забезпечувати виробництво первинної екологічно чистої електроенергії, яка за допомогою розвитої мережі зарядних станцій, забезпечувала б потреби великої кількості електромобілів.

ВИСНОВКИ

Таким чином, аналіз розвитку інноваційних процесів, проектування і виробництва електромобілів і пов'язаних з ними чинників, у т.ч. інфраструктурного характеру, дозволивши, зокрема, встановити наступне. Увага до електромобільності у багатьох, особливо в

модія зарубіжних партнерів в особі виробників і розробників електромобілів і окремих їх елементів, зарядних пристроїв, наукових установ, інвесторів, окремих фахівців у різних областях, а також представників вітчизняних науково-дослідних інститутів, університетів, банків, виробничих суб'єктів та інших структур, спрямоване на забезпечення сприятливих умов для розвитку електромобільності.

У нашій країні, беручи до уваги низьку ефективність і сильну зношеність обладнання теплових електростанцій, а також прогресивні світові тенденції (до 2020 р. в Данії частка вітрових станцій у виробництві електроенергії наблизилася до 50%, а у ФРН досягла 25 %) було б дуже доцільно розвиток електромобільності поєднувати з прискореним виробництвом всередині країни і введенням в експлуатацію вітрових електроустановок (рис. 2).

даного напрямку, можливо, пов'язаний з його важливістю і перспективністю, водночас такі фірми можуть володіти великим інноваційним потенціалом і фінансовими можливостями, що робить їх вихід на ринок цілком впевненим. Ключовими гравцями на світовому ринку електромобілів є як традиційні країни з більш ніж віковою історією виробництва автомобілів, такі, наприклад, як США, Німеччина, Франція, Японія, так і Китай, чий динамічний розвиток поширюється на багато сфер, останнім часом також і на інноваційні. З технічного погляду електромобілі загалом помітно простіше автомобілів з ДВС, у них просто відсутні багато звичних вузлів і механізмів, заразом ключовим елементом електромобіля є акумулятор, що відрізняється високою вартістю, але останнім часом зазнає досить активне вдосконалення. Багато передових електромобільних країн, зокрема, європейські, мають певні проблеми з виробництвом акумуляторів, тоді як країни Південно-Східної Азії, наприклад, Китай, Південна Корея, займають тут передові позиції. Україна може бути одним з учасників світового електромобільного ринку, виступаючи в якості виробника найважливішої сировини для акумуляторів – літію, а також окремих вузлів автомобіля, різних приладів, зарядних станцій, або випускаючи готові автомобілі, що було б краще, зрозуміло, це можливо з набагато більшою ймовірністю тільки у співпраці з провідними автомобільними концернами світу.

Список використаних джерел

1. Михасенко Е., Кен Ф. Только электромобили к 2025 году: Норвегия все ближе к воплощению плана. *Deutsche Welle*. 25.01.2019. URL: <https://p.dw.com/p/3Byfs>.
2. Volkswagen plant 22 Millionen E-Autos in zehn Jahren. *Volkswagen*. 12.03.2019. URL: https://www.volkswagenag.com/de/news/2019/03/VW_Group_JPK_19.html.
3. Жолквер Н. Борьба с изменением климата: какие меры приняты в Германии. *Deutsche Welle*. 20.09.2019. URL: <https://p.dw.com/p/3PjEr>.
4. Heuzeroth T. Plotzlich fahrt bei der Sony-Präsentation ein E-Auto auf die Buhne. *Welt*. 07.01.2020. URL: <https://www.welt.de/wirtschaft/article204820010/CES-Plotzlich-praesentiert-Sony-ein-eigenes-Elektroauto.html>
5. Гурков А. Станет ли Volkswagen ID.3 народным электромобилем? *Deutsche Welle*. 04.11.2019. URL: <https://p.dw.com/p/3SRf2>
6. So teuer wird Teslas Gigafabrik in Brandenburg. *Bild*. 16.11.2019. URL: <https://www.bild.de/bild-plus/geld/wirtschaft/wirtschaft/300-hektar-elektrofahrzeuge-so-teuer-wird-teslas-fabrik-in-brandenburg-66081408,view=conversionToLogin.bild.html>
7. Первый европейский завод Tesla построят в пригороде Берлина. *Delo.ua*. 20.01.2020. URL: <https://delo.ua/business/pervyj-evropejskij-zavod-tesla-postrojat-v-prigo-363580/>
8. Ромашенко С. ЕС одобрил многомиллиардные субсидии для производства батарей. *Deutsche Welle*. URL: <https://p.dw.com/p/3USSg>

References

1. Mihasenko E., Kyon F. Only electric cars by 2025: Norway is getting closer to implementing the plan. *Deutsche Welle*. 25.01.2019. URL: <https://p.dw.com/p/3Byfs>. (in Russian)
2. Volkswagen plant 22 Millionen E-Autos in zehn Jahren. *Volkswagen*. 12.03.2019. URL: https://www.volkswagenag.com/de/news/2019/03/VW_Group_JPK_19.html.
3. Zholkver N. Climate change: what measures have been taken in Germany. *Deutsche Welle*. 20.09.2019. URL: <https://p.dw.com/p/3PjEr>. (in Russian)
4. Heuzeroth T. Plotzlich fahrt bei der Sony-Präsentation ein E-Auto auf die Buhne. *Welt*. 07.01.2020. URL: <https://www.welt.de/wirtschaft/article204820010/CES-Plotzlich-praesentiert-Sony-ein-eigenes-Elektroauto.html>
5. Gurkov A. Will Volkswagen ID.3 become a national electric car? *Deutsche Welle*. 04.11.2019. URL: <https://p.dw.com/p/3SRf2>. (in Russian)
6. So teuer wird Teslas Gigafabrik in Brandenburg. *Bild*. 16.11.2019. URL: <https://www.bild.de/bild-plus/geld/wirtschaft/wirtschaft/300-hektar-elektrofahrzeuge-so-teuer-wird-teslas-fabrik-in-brandenburg-66081408,view=conversionToLogin.bild.html>
7. The first European Tesla plant will be built in a suburb of Berlin. *Delo.ua*. 20.01.2020. URL: <https://delo.ua/business/pervyj-evropejskij-zavod-tesla-postrojat-v-prigo-363580/> (in Russian)
8. Romashenko S. The EU has approved multi-billion subsidies for battery production. *Deutsche Welle*. URL: <https://p.dw.com/p/3USSg> (in Russian)

ЛІСОГОР

Віталій Григорович
mars_70@ukr.net

УДК 343.98

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙ ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

THE USE OF INNOVATIONS DURING THE CRIME SCENE INVESTIGATION

к.ю.н., доцент,
Національна академія
внутрішніх справDOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.5.5>*LISOHOR Vitalii Hryhorovych – PhD in Law, Associate Professor, National Academy of Internal Affairs*

Статтю присвячено питанню використання інновацій у процесі розслідування, зокрема в такій слідчій (розишуковій) дії як огляд місця події. Досліджено окремі аспекти, а також сучасний стан використання техніко-криміналістичних засобів під час проведення цієї слідчої (розишукової) дії. Проаналізовано шляхи вдосконалення та покращення ефективності проведення огляду за рахунок використання інновацій під час її проведення. Розглянуто окремі проблемні питання, пов'язані з використанням інновацій в огляді місця події. Інновації у цій слідчій (розишуковій) дії є нагальною потребою часу, тим більше, що технології досягли високого рівня і дозволяють швидко й ефективно виконувати різні завдання.

* * *

Статья посвящена вопросу использования инноваций в процессе расследования, в частности в таком следственном (розыскном) действии как осмотр места происшествия. Исследованы отдельные аспекты, а также современное состояние использования технико-криминалистических средств при проведении этого следственного (розыскного) действия. Проанализированы пути совершенствования и повышения эффективности проведения осмотра за счет использования инноваций при его проведении. Рассмотрены отдельные проблемные вопросы, связанные с использованием инноваций в осмотре места происшествия. Инновации в этом следственном (розыскном) действии являются насущной потребностью времени, тем более, что технологии достигли высокого уровня и позволяют быстро и эффективно выполнять различные задачи.

* * *

Introduction. Criminalistics is a science that aims to satisfy the needs of the practice and not only the investigator, but also the prosecutor's, lawyer's and expert's. And this is especially true of the current stage of society, where it faces many challenges and modern technologies are rapidly evolving. This puts forensics with complex and varied tasks, both related to the provision of practice and the training of relevant professionals. The issue of introduction of innovations into the practice of investigation of criminal offenses was of great relevance. An important aspect of the introduction of the latest technologies and innovations in the process of investigation of criminal offenses is their use during investigative actions, in particular, the crime scene investigation. However, the coverage of some aspects of the use of innovation during the crime scene investigation remains relevant and needs to be addressed.

The purpose of the paper is to look at specific issues related to the use of innovation during the crime scene investigation.

Results. The paper deals with the use of innovation in the investigation process, in particular in such investigative action as the crime scene investigation. Some aspects, as well as the current state of the use of technical and forensic tools during this investigative action, are investigated. Ways to improve and improve the performance of the review by using innovation during its conduct are analyzed. Specific issues related to the use of innovation during the crime scene investigation are addressed. Innovation in this investigative action is an urgent need of time, especially since technologies have reached a high level and allow them to perform various tasks quickly and effectively.

Conclusion. Criminalistics should evolve dynamically both as a science and as a discipline. She must respond to the practice's requests in a timely manner. And this, accordingly, requires a high level of training of both future practitioners and scientists who will later become at the forefront of forensics. The latest technologies and innovations should be actively introduced by criminalistics into the practice of criminal investigation.

Ключові слова: розслідування, слідча (розишукова) дія, огляд місця події, інновації, техніко-криміналістичні засоби

Ключевые слова: расследование, следственное (розыскное) действие, осмотр места происшествия, инновации, технико-криминалистические средства

Keywords: investigation, investigative action, crime scene investigation, innovations, technical and forensic means

ВСТУП

Криміналістика – наука, що покликана задовольняти запити практики і не лише слідчої, а й прокурорської, адвокатської та експертної. Їй особливо це стосується сучасного етапу розвитку суспільства, коли перед ним існує багато викликів, а сучасні технології стрімко розвиваються. Це ставить перед криміналістикою складні та різноманітні завдання, пов'язані як із забезпеченням практики, так і підготовкою відповідних фахівців.

Як зазначає В.Ю. Шепітько, “важливою тенден-

цією криміналістики є інтеграція знань, пропонування новітніх, інноваційних розробок науки, спрямованих на вирішення завдань протидії злочинності” [1, с. 147].

У наукових публікаціях звертається увага, що сучасні тенденції розвитку криміналістики мають такі напрями:

– використання криміналістичних знань на різних стадіях кримінального процесу;

– урахування останніх досягнень фізико-хімічних наук у розробці криміналістичних методик дослідже-

ння різноманітних об'єктів та пристосування їх до потреб криміналістичної діяльності з метою забезпечення достовірності та надійного зберігання інформації про сліди;

- поповнення криміналістичних обліків такими новими видами, як фіксація райдужної сітчатки ока, відеокомп'ютерне розпізнавання людини за зображенням її особи, рентгенограма тулуба й геномні портрети;

- подальші наукові дослідження таких криміналістичних понять, як стратегія, тактика й технологія та розмежування їх сутності;

- розробка криміналістичних рекомендацій із розслідування окремих видів кримінальних правопорушень [2, с. 39].

Великої актуальності набуло питання впровадження інновацій у практику розслідування кримінальних правопорушень. Так, зазначається, що воно може здійснюватися за такими напрямками:

- розроблення та використання науково-технічних засобів для виявлення, збирання та дослідження доказів;

- пропонування новітніх інформаційних технологій та їх використання в роботі слідчого;

- створення (розроблення) і пропонування до застосування нових прийомів, методів, методик проведення слідчих (розшукових) дій і розслідування кримінальних правопорушень у цілому [3, с. 831].

Питання інновацій у криміналістиці розглядали такі науковці: Г.К. Авдєєва, О.В. Александренко, В.І. Алексейчук, С.В. Великанов, Г.С. Бідняк, О.Ю. Булукув, А.О. Григоренко, Л.В. Домбровський, А.Л. Дудніков, О.М. Дуфенюк, В.І. Женунтій, В.А. Журавель, Д.В. Затенацький, Н.М. Карпеко, М.Ю. Ковальська, В.О. Коновалова, М.В. Костенко, К.В. Латиш, О.Л. Мусяченко, Н.В. Павлюк, А.А. Саковський, А.В. Самодін, О.М. Цільмак, С.С. Чернявський, Ю.М. Черноус, В.М. Шевчук, В.Ю. Шепітько, В.В. Юсупов, В.О. Яремчук та ін.

Важливим аспектом впровадження новітніх технологій та інновацій у процес розслідування кримінальних правопорушень є їх використання під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця події. Проте висвітлення окремих аспектів використання інновацій під час огляду місця події залишаються актуальними та потребують відповідного розгляду.

МЕТА статті – розгляд окремих питань, пов'язаних із використанням інновацій під час огляду місця події.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є наукові праці, матеріали періодичних видань, ресурси Internet, нормативно-правові акти.

РЕЗУЛЬТАТИ

Огляд місця події належить до першочергових слідчих (розшукових) дій, результати якої мають важливе значення для процесу досудового розслідування, а в окремих випадках і для прийняття рішення про його початок.

На результативність огляду впливають різні чинники: стан недоторканності обстановки місця події та

слідів кримінального правопорушення; вплив шкідливих наслідків; вчасність та ефективність заходів для охорони місця події; своєчасність прибуття слідчо-оперативної групи на місце події; належна організація і тактика проведення огляду; наявність та вмiле використання техніко-криміналістичних засобів тощо.

Стосовно техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події, – наразі під час його проведення науково-технічні засоби застосовуються як окремо, так і в комплектах, зокрема, слідчі валізи, тобто комплекти техніко-криміналістичних та інших засобів (приладів, інструментів, матеріалів) для роботи з доказами під час проведення огляду та інших слідчих (розшукових) дій; криміналістичні валізи “ВК-1” – для огляду місця події, “ВК-2” – для огляду трупа, “ВД-1” – для огляду місця дорожньо-транспортної пригоди, “ВП-1” – для огляду місця пожежі, інші спеціалізовані валізи й комплекти.

Комплекти науково-технічних засобів мають як універсальний характер, так і вузьку спрямованість для вирішення окремих завдань. Також для проведення огляду місця події може залучатися пересувна криміналістична лабораторія.

У наукових працях активно висвітлюються питання запровадження у практику розслідування кримінальних правопорушень сучасних технологій та інновацій. Це сприятиме покращенню розслідування загалом і, зокрема, дозволить значно підвищити ефективність та якість процесу пошуку, виявлення, фіксації та вилучення криміналістично значущої інформації під час огляду місця події. Так, до технічних засобів, які пропонується використовувати під час цієї слідчої (розшукової) дії, належать:

- системи глобального супутникового позиціонування (прилади JPS тощо), коли на відкритій місцевості немає надійних орієнтирів;

- лазерні 3D сканери з відповідним програмним забезпеченням. Зокрема, прилади DeltaSphere3D Laser Scanner або ScanStation фірми Leica, Imager фірми Z+F зі спеціально розробленим для оглядів місця події програмним забезпеченням [4, с. 164];

- програмний комплекс “GRAFIT”, призначений для документування обставин дорожньо-транспортної події під час огляду місця ДТП [5, с. 295-297];

- комплект науково-технічних засобів “Польова мініфотолабораторія”, для фіксації доказової інформації в “польових” умовах [6, с. 45];

- квадрокоптер, який надає можливість у реальному часі здійснювати візуальний контроль за проведенням слідчої (розшукової) дії [7];

- смартфони [8, с. 303-304];

- мобільні лазерні прилади діагностики слідів злочину типу OMNI PRINT [9];

- світлодіодні джерела експертного світла Crime-life 282S XL; лабораторний комплекс для виявлення прихованих слідів Crime-lite ML2; потужні вузько-спрямовані джерела експертного світла ВДС -1 Crime-lite 82L; набори джерел світла для криміналістичних досліджень Nova crime /Astra Crime/ TrAc Finder [10] та ін.

Як бачимо, пропонується застосовувати сучасні високотехнологічні засоби. Вони виконують різні функції та їх використання спрямоване на досягнення

різних завдань.

Застосування цих та інших новітніх технологій та інновацій на практиці пов'язане із певними питаннями процесуального, матеріального, організаційного, методичного характеру тощо. Тобто постають питання стосовно процесуального закріплення доказів, отриманих цими засобами, їх придбання, обслуговування, навчання осіб, які будуть їх використовувати, комплектації підрозділів цими засобами тощо. Це відповідно вимагає вирішення зазначених питань, зокрема, у сфері науковій, освітній, матеріально-технічній тощо.

ВИСНОВКИ

Отже, криміналістика має динамічно розвиватися і як наука, і як навчальна дисципліна. Вона повинна своєчасно відповідати на запити практики. А це, відповідно, вимагає високої підготовки як майбутніх практичних співробітників, так і науковців, які згодом стануть в авангарді криміналістики.

Новітні технології та інновації мають активно впроваджуватися криміналістикою у практику розслідування кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Шепітько В.Ю. Інновації в криміналістиці як віддзеркалення розвитку науки. Інноваційні методи та цифрові технології в криміналістиці, судовій експертизі та юридичній практиці: матеріали міжнар. «круглого столу» (Харків, 12 груд. 2019 р.). Х.: Право, 2019. С. 147–150.
2. Сокурєнко В.В. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та судової експертизи. Сучасні тенденції розвитку криміналістики та кримінального процесу: тези доп. міжнар. наук.-практ. конф. до 100-річчя від дня народження проф. М.В. Салтевського (м. Харків, 8 листоп. 2017 р.). Харків, 2017. С. 38–39.
3. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Х.: Право, 2008. Т. 5: Кримінально-правові науки. Актуальні проблеми боротьби зі злочинністю в Україні / за заг. ред. В.В. Сташиса. С. 831.
4. Юсупов В. Сучасні напрями розвитку криміналістики в Україні. Підприємництво, господарство і право. 2018. № 3. С. 163–166.
5. Шепітько В.Ю., Журавель В.А., Авдєєва Г.К. Рецензія на обґрунтування щодо проведених досліджень із розроблення програмного забезпечення «GRAFIT». Питання боротьби зі злочинністю. Харків, 2008. С. 295–299.
6. Криміналістичні засоби та інноваційні технології у боротьбі зі злочинністю: [звіт про наук. дослід.] // Питання боротьби зі злочинністю. Харків, 2012. Вип. 24. С. 34–47.
7. URL: [http://academy.ssu.gov.ua/ua/news/Noviy-klas-kriminalstiki-v-Akademii-vtilennya-ostannih-innovacyi-zadlya-](http://academy.ssu.gov.ua/ua/news/Noviy-klas-kriminalstiki-v-Akademii-vtilennya-ostannih-innovacyi-zadlya-yakisnoi-pidgotovki-operativnih-spivrobnikiv-SBU.htm)

[yakisnoi-pidgotovki-operativnih-spivrobnikiv-SBU.htm](http://academy.ssu.gov.ua/ua/news/Noviy-klas-kriminalstiki-v-Akademii-vtilennya-ostannih-innovacyi-zadlya-yakisnoi-pidgotovki-operativnih-spivrobnikiv-SBU.htm).

8. Дуфєнюк О.М., Ковальська М.Ю. Новітні технології у практиці досудового розслідування на прикладі використання 3-D сканерів і смартфонів під час огляду місця події. Порівняльно-аналітичне право. 2014. № 2. С. 302–305.

9. Участь спеціаліста в огляді місця події: довідник. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2017. 128 с.

10. Криміналістичне та антитерористичне. URL: <https://www.es-trade.kiev.ua>.

References

1. Shepitzko V.Yu. Innovations in Criminalistics as a Reflection of Science Development. Innovative Methods and Digital Technologies in Criminalistics, Forensics Examination and Legal Practice: Materials of International «Round table» (Kharkiv, Dec. 12, 2019). Kharkiv: Law, 2019, pp. 147–150. (in Ukrainian)
2. Sokurenko V.V. Modern Trends in the Development of Criminalistics and Forensic Examination. Modern Trends in the Development of Criminalistics and Criminal Procedure: Theses Suppl. International. Research Practice Conf. to the 100th birthday of prof. M.V. Saltevskiy (Kharkiv, November 8, 2017). Kharkiv, 2017. pp. 38–39. (in Ukrainian)
3. The Legal System of Ukraine: History, Status and Perspectives: in 5 vol. Kharkiv: Law, 2008. Vol. 5: Criminal Law. Actual Problems of Combating Crime in Ukraine / ed. V.V. Stashys. P. 831. (in Ukrainian)
4. Yusupov V. Modern Trends in the Development of Criminalistics in Ukraine. Entrepreneurship, Economy and Law. 2018. № 3. pp. 163–166. (in Ukrainian)
5. Shepitzko V.Yu., Zhuravel V.A., Avdieieva G.K. Review of the rationale for the conducted research on software development “GRAFIT”. Issues of crime fighting. Kharkiv, 2008. pp. 295–299. (in Ukrainian)
6. Forensic tools and innovative technologies in the fight against crime: [report on science researches]. Issues of fight against crime. Kharkiv, 2012. Vol. 24. pp. 34–47. (in Ukrainian)
7. URL: [http://academy.ssu.gov.ua/ua/news/Noviy-klas-kriminalstiki-v-Akademii-vtilennya-ostannih-innovacyi-zadlya-](http://academy.ssu.gov.ua/ua/news/Noviy-klas-kriminalstiki-v-Akademii-vtilennya-ostannih-innovacyi-zadlya-yakisnoi-pidgotovki-operativnih-spivrobnikiv-SBU.htm)
8. Dufenyuk O.M., Kovalska M.Yu. The latest technologies in the practice of pre-trial investigation on the use of 3-D scanners and smartphones during the inspection of the scene // Comparative-analytical law. 2014. № 2. pp. 302–305. (in Ukrainian)
9. Specialist participation in the inspection of the scene: a guide. Kyiv: Nat. Acad. of Internal Affairs, 2017. 128 p. (in Ukrainian)
10. Criminalistics and Anti-Terrorist. URL: <https://www.es-trade.kiev.ua>. (in Ukrainian)

ПІЗНЯК
Тетяна Іванівна
tetianapizniak@gmail.com

КОВАЛЬОВА
Ольга Михайлівна
olgakovalyovasumy@gmail.com

ПОНОМАРЕНКО
Ярослав Юрійович
super.blazer@ukr.net

к.е.н., доцент, Сумський
національний аграрний університет

к.е.н., доцент, Сумський національний
аграрний університет

студент, Сумський національний
аграрний університет

УДК 658:631.115.1

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

METHODICAL APPROACHES TO THE ECONOMIC EFFICIENCY OF ENTREPRENEURIAL ACTIVITIES

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.5.6>

PIZNAK Tetiana Ivanivna – PhD in Economics, Associate Professor, Sumy National Agrarian University

KOVALOVA Olha Mykhailivna – PhD in Economics, Associate Professor, Sumy National Agrarian University

PONOMARENKO Yaroslav Yuriiovich – student, Sumy National Agrarian University

У статті зроблено аналіз сучасних методів оцінки економічної ефективності підприємницької діяльності. Виявлено проблеми та недоліки, а також наслідки застосування цих методів. Зроблено та розкрито поняття економічної та соціальної ефективностей, а також розкрито суть теоретичних і практичних аспектів в оцінці ефективності підприємницької діяльності. Здійснено аналіз відносно використання сучасних методів оцінки ефективності в умовах сучасного розвитку українського підприємництва.

* * *

В статье сделан анализ современных методов оценки экономической эффективности предпринимательской деятельности. Были выявлены проблемы и недостатки, а также последствия применения этих методов. Сделано и раскрыто понятие экономической и социальной эффективности, а также раскрыта суть теоретических и практических аспектов при оценке эффективности предпринимательской деятельности. Осуществлен анализ по использованию современных методов оценки эффективности в условиях современного развития украинского предпринимательства.

* * *

Introduction. Economic efficiency of entrepreneurial activity is one of the most important criteria that are associated with the achievement of strategic goals in the development of the enterprise. The main problem in evaluating and applying cost-effectiveness tools is to obtain the best financial results through the use of all available resources.

The purpose of the paper is to investigate the problems and generalize those concepts that are related to the choice of methodological approaches and directions of development of economic efficiency of entrepreneurial activity.

Results. The paper analyzes of modern methods of estimation of economic efficiency of business activity is made. Problems and shortcomings were identified as well as the implications of using these methods. The concept of economic and social efficiency is elaborated and disclosed, as well as the essence of theoretical and practical aspects on estimation of the enterprise activity efficiency is revealed. Characterization of methodological approaches and methods themselves was also carried out. The analysis on the use of modern methods of performance evaluation in the context of modern development of Ukrainian enterprises is carried out. Positive and negative aspects of application of modern methods of estimation of efficiency of activity of the enterprise were revealed. Priorities of development of methods of estimation of efficiency on the conditions of adaptation taking into account development of market relations are also investigated.

Conclusion. Thus, the analysis of modern methods of assessing the economic efficiency of entrepreneurial activity at the present stage makes it possible to conclude that the valuation methods used have positive and negative factors. The conducted research revealed problems in the application of modern methods in practice in business activity.

Ключові слова: підприємство, методичні підходи, сучасні методи, результати діяльності, економічна ефективність, соціальна ефективність, оцінка ефективності підприємницької діяльності

Ключевые слова: предприятие, методические подходы, методы, результаты деятельности, экономическая эффективность, социальная эффективность, оценка деятельности предпринимательской деятельности

Keywords: enterprise, methodical approaches, modern methods, results of activity, economic efficiency, social efficiency, estimation of efficiency of business activity

ВСТУП

Економічна ефективність підприємницької діяльності є одним із найголовніших критеріїв, які пов'язуються

з досягненням стратегічних цілей у розвитку підприємства. Основна проблема в оцінці і застосуванні засобів для підвищення економічної ефективності полягає в отриманні найкращих фінансових результатів

шляхом використання всіх наявних ресурсів. Ринкові відносини постійно розвиваються, а з розвитком збільшується і рівень ризику, відбувається ріст конкурентоспроможності. Для виживання у таких умовах треба вміти раціонально визначати стратегію на ринку, проводити аналіз ефективності та раціонально використовувати резерви та ресурси з підвищення ефективності і конкурентоспроможності підприємницької діяльності на ринку.

МЕТА статті полягає у дослідженні проблем та узагальненні тих понять, які пов'язують з вибором методичних підходів та напрямків розвитку економічної ефективності підприємницької діяльності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною базою наукового дослідження є системний підхід до вивчення економічної ефективності підприємницької діяльності. Для вирішення визначених завдань у процесі дослідження використано загальнонаукові та спеціальні методи, а саме: абстрактно-логічний (для теоретичного узагальнення висновків та аналізу результатів дослідження); аналіз і синтез (для аналізу окремих позитивних і негативних факторів на економічну ефективність підприємницької діяльності).

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Дане питання було досліджено багатьма вченими: М.Г. Чумаченком, Л.М. Гаєвською, Є.В. Мнихом, Г.В. Савицькою, В.В. Ковальновою, О.О. Соболевою, А.В. Сидоровою, С.О. Тульчинською, Ю.В. Тюленовою, О.І. Петковим та ін. Праці одних вчених розкрили суть таких понять як "ефективність" та "результативність", а в працях інших – визначено критерії та системи показників ефективності виробництва.

На сучасному етапі розвитку підприємств ефективність виробництва та підприємницької діяльності в Україні концентрується на досягненні успіхів у виробництві зі співвідношеннями тих витрат, які були здійсненні за досягнення цих успіхів. Ефективність підприємницької діяльності – це категорія, яка полягає у відповідності між результатами і витратами підприємства та цілями діяльності, а також інтересами власників.

РЕЗУЛЬТАТИ

Ефективність підприємницької діяльності залежить від економічного та соціального компоненту. Економічна ефективність підприємницької діяльності – це фундамент та прогрес розвитку у виробництві, що несе за собою результативність підприємницької діяльності. Економічна ефективність підприємницької діяльності полягає у виробництві певної продукції за мінімальних затрат ресурсів. Тобто це порівняння витрат на виробництво та кінцевого результату. Зі свого боку, соціальна ефективність полягає у створенні нових робочих місць, а саме – у збільшенні їх кількості. Одними з основних завдань соціальної ефективності підприємницької діяльності в Україні є покращення умов праці, а також встановлення соціальних наслідків, які діляться на позитивні та негативні (безробіття, інфляція тощо). Порівняння всіх компонентів ефективності підприємницької діяльності у загальному виді будуть являти собою оцінку. В оцінці

ефективності підприємницької діяльності враховується ефективність для власників (учасників) підприємства. Оцінка ефективності здійснюється за певний період.

У визначенні економічної ефективності підприємницької діяльності, яка здійснюється відносно різних напрямків, потрібна власна методична основа, проте в Україні офіційна методика комплексної оцінки результатів підприємницької діяльності відсутня загалом. Отже, у визначенні ефективності підприємницької діяльності можна опиратися на такі положення, як:

– аналітична оцінка економічної та соціальної підприємницької діяльності – базується на показниках результатів комплексного аналізу підприємницьких структур за певний проміжок часу;

– експрес-аналіз – визначає динаміку змін показників, оцінює ці зміни та результати, а також вказує на прийняття мір та заходів по вдосконаленню управління. Ці заходи несуть собою мету по вдосконаленню та покращенню показників ефективності.

Однак обидва методи мають більш загальний характер. Враховуючи сучасний етап розвитку українських підприємств з'являється необхідність у використанні більш новіших методів з оцінки результатів ефективності підприємницької діяльності, бо старі методи не в змозі забезпечувати чітке та повне максимальне відображення всіх показників, що є недостатнім для керівництва під час прийняття нових стратегій та цілей. Отже, існує 3 основних методичних підходи, при використанні яких можливо провести точні аналізи ефективності підприємницької діяльності [1]:

1. Ринковий метод – використовується при здійсненні порівнянь одного підприємства з аналогічним другим;

2. Дохідний метод – базується на доходах перспективної вартості майна. Цей підхід показує позицію, в основному, покупця;

3. Витратний метод – базується на відображенні ефективності підприємницької діяльності та витрат.

Ці методичні підходи являються основними, проте вони мають як позитивні, так і негативні сторони. Ринковий підхід відображає нинішню практику в оцінці ефективності підприємницької діяльності, але він є відносно застарілим і потребує багато поправок та виправлень. Дохідний підхід враховує ринковий аспект та економічне старіння, проте також він містить не повністю достовірний характер, а лише частковий. У Зі свого боку витратний підхід є особливо придатним для певного виду підприємницької діяльності, що є достатньою перевагою над іншими методичними підходами. Але в ньому не розглядаються рівні прибутку, а також не береться до уваги вартість нематеріальних активів і гудвілу.

Отже, суть ринкового методу полягає в оцінці вартості акцій акціонерних підприємств, суть дохідного – у визначенні майбутніх грошових доходів, а суть витратного методу полягає у застосуванні для стабільних підприємств, які мають значні активи. Дані підходи були засновані на методах минулого, які активно використовувались у багатьох країнах.

Застосування цих методів на практиці позитивно відображається на оптимізації підприємницької діяльності та переході на вищий рівень у виробництві.

Найбільш яскраво виражені показники відображаються у таких країнах як Німеччина, Франція, США та Великобританія. Головною причиною використання цих підходів у вищеперерахованих країнах є саме їхня результативність, а також гнучкість у застосуванні нових навиків, які можуть бути отримані підприємством після оцінки ефективності та використання її в майбутньому.

Розвиток підприємницької діяльності несе за собою зміни і в системі методів оцінки ефективності підприємницької діяльності. Тому виникає потреба в їхній класифікації. Отже, показники підприємницької діяльності класифікуються таким чином [5]:

- показники залишкового прибутку;
- показники грошових потоків;
- показники, що засновані на ринкових оцінках;
- відносні показники;
- показники зростання.

Ця класифікація показників не має широкої популярності та мало використовується на практиці вітчизняними підприємцями, оскільки їхнє використання має низку проблем та перешкод, які на даному етапі мають важливе значення. Проблеми використання нових методів оцінки ефективності підприємницької діяльності полягає [6] у проблематичності збору інформації, недостатньому рівні кваліфікації персоналу, що займаються розрахунком даних показників, а також в нечіткій методиці для здійснення розрахунків сучасних показників.

Проте, не дивлячись на всі ці проблеми, вітчизняні підприємці однаково намагаються використовувати сучасні методи оцінки ефективності підприємницької діяльності, але якщо порівняти вітчизняні результати з результатами зарубіжних країн, то можна зробити висновок, що досягнення не являються високими. Звичайно ж, як і більш старі методи, сучасні мають як переваги, так і недоліки. До переваг [7] можна віднести великий спектр параметрів оцінки, що враховується під час використання сучасних методів аналізу та оцінки ефективності підприємницької діяльності. Також у проведенні аналізу враховується важливість фінансових та нефінансових показників. Сучасні методи оцінки та аналізу ефективності діяльності більш чітко пояснюють специфіку діяльності функціонування підприємства.

Зі свого боку до недоліків [7] можна віднести загальність отриманих показників при оцінці. Тобто показники не зможуть вказати на конкретні недоліки, а лише на загальні. Також, розрахованих показників буде замало для прийняття важливих стратегічних рішень.

Активне функціонування підприємництва на ринку напряму залежить від раціональних використань своїх ресурсів. Це є основним завданням підприємницької діяльності, але для того, щоб цього досягти, потрібно застосувати практичне використання нових, більш сучасніших методів з оцінки економічної ефективності підприємницької діяльності, з урахуванням властивих недоліків. Також потрібно робити детальний аналіз кожного показника фінансової звітності, щоб запобігти невідповідностей у фінансових результатах. Активне функціонування з раціональним використанням ресурсів підприємств можна досягти шляхом обрання

нових методів, водночас враховувати специфіку діяльності самого підприємницької діяльності. Дотримання всіх перерахованих аспектів допоможе в отриманні підприємцем бажаних результатів у майбутньому.

ВИСНОВКИ

Отже, проведений аналіз сучасних методів оцінки економічної ефективності підприємницької діяльності на сучасному етапі дає можливість зробити висновок, що використовувані методики оцінювання мають позитивні і негативні чинники. Проведене дослідження показало проблеми у застосуванні сучасних методів на практиці у підприємницькій діяльності. Зокрема, однією з основних проблем є недостатність та невідповідність даних фінансової звітності у значній частині сучасних методів. адже теоретичні та практичні значення результатів економічної ефективності підприємницької діяльності можуть бути стратегічно важливими для підприємців у прийнятті рішень щодо вектору розвитку в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Богданович О.Г. Аналіз ефективності підприємницької діяльності на засадах узгодження інтересів груп економічного впливу. *Маркетинг і менеджмент інновацій. Проблеми розвитку підприємництва в Україні*. 2015 р. № 1. С. 209-214.
2. Шегда А.В. *Менеджмент*. К.: Знання, 2002. 582 с.
3. Воронкова А.Е. *Діагностика стану підприємства: теорія і практика*. Харків: "ІНЖЕК", 2008. 520 с.
4. Кривов'язюк І.В. *Економічна діагностика підприємства: теорія, методологія та практика застосування: монографія*. Луцьк, 2014. 260 с.
5. Говорушко Т.А., Клімаш Н.І. *Управління ефективністю діяльності підприємств на основі вартісно-орієнтованого підходу*. К.: Логос, 2015. 321 с.
6. Голубева Т.С., Колос І.В. *Методичні підходи з оцінки ефективності підприємницької діяльності. Актуальні проблеми економіки*. 2006. №5 (59). С. 66-71.
7. Іщенко І.І., Терещенко С.П. *Оцінка економічної ефективності виробництва та затрат*. К.: Вища школа, 2014. 188 с.
8. Фатенюк-Ткачук А., Харчук М. *Методичні основи аналізу зовнішнього середовища підприємств. Ефективна економіка*. 2015. Випуск 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4673>
9. Нортон Д., Каплан Р. *Система збалансованих показників. Від стратегії до дії*. Олімп-Бизнес, Бібліотека IBS. 2004. 320 с.
10. Петков О.І. *Методичні підходи до оцінювання економічної ефективності підприємств. Економіка та управління національним господарством*. URL: http://bses.in.ua/journals/2019/42_2019/8.pdf
11. Касянчук Ю.А. *Ефективність підприємницької діяльності: підходи до визначення та складові елементи. Сучасні підходи до управління підприємством*. Київ, 2018. URL: <http://conf.management.fmm.kpi.ua/proc/article/view/129589>

References

1. Bogdanovych O.H. *Analysis of the effectiveness of the enterprise on the basis of reconciliation of interests of groups of economic influence. Marketing and innovation management. Problems of entrepreneurship development in Ukraine*. 2015. № 1. pp. 209-214. (in Ukrainian)
2. Shehda A.V. *Management*. Kyiv: Knowledge, 2002. 582 p. (in Ukrainian)
3. Voronkova A.E. *Diagnosis of the state of the enterprise:*

theory and practice. Kharkiv: INZHEK, 2008. 520 p. (in Ukrainian)

4. Kryvoviazuk I.V. *Economic diagnostics of the enterprise: theory, methodology and practice of application: monograph.* Lutsk, 2014. 260 p. (in Ukrainian)

5. Hovorushko T.A., Klimash N.I. *Enterprise performance management based on cost-oriented approach.* Kyiv: Logos, 2015. 312 p. (in Ukrainian)

6. Holubieva T.S., Kolos I.V. *Methodical approaches to assess the effectiveness of the enterprise. Current Issues in Economics.* 2006. № 5(59). pp. 66-71 (in Ukrainian)

7. Ishchenko I.I., Tereshchenko S.P. *Estimation of economic efficiency of production and costs.* Kyiv: High School, 2014. 188 p. (in Ukrainian)

8. Fatenok-Tkachuk A., Kharchuk M. *Methodical bases of*

enterprise environmental analysis. An efficient economy. 2015. Issue 12. URL:

<http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4673> (in Ukrainian)

9. Norton D., Kaplan R. *The system of balanced indicators. From strategy to action.* Olympus Business, IBS Library. 2004. 320 p. (in Ukrainian)

10. Petkov O.I. *Methodical approaches to assessing the economic efficiency of enterprises.* URL: http://bses.in.ua/journals/2019/42_2019/8.pdf (in Ukrainian)

11. Kasianchuk Yu.A. *Efficiency of the enterprise activity: approaches to definition and components. Modern approaches to enterprise management.* Kyiv, 2018. URL: <http://conf.management.fmm.kpi.ua/proc/article/view/129589> (in Ukrainian)

СТЕПАНЕНКО

Владислав Олегович
stepanenko@donnuet.edu.ua

УДК 338.47 (338.2): 656.611

ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНІ ДЕТЕРМІНАНТИ УПРАВЛІННЯ
КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ МОРСЬКОЇ ТРАНСПОРТНОЇ
ІНФРАСТРУКТУРИEURO-INTEGRATION DETERMINANTS OF MARITIME TRANSPORT
INFRASTRUCTURE COMPETITIVENESS MANAGEMENTаспірант, Донецький
національний університет
економіки і торгівлі імені
Михайла Туган-Барановського,
м. Кривий РігDOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2020.5.7>*STEPANENKO Vladyslav Olehovych* – postgraduate student, Donetsk National University of Economics and Trade after Mykhailo Tuhun-Baranovskyi

У статті представлено теоретичні аспекти сутності та змістового наповнення поняття «детермінант» та розглянуто класифікації детермінантів управління конкурентоспроможністю. На підставі контент-аналізу літератури визначено детермінанти управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури. За допомогою методу морфологічного аналізу було визначено євроінтеграційні детермінанти управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури, які поділені за напрямками, а також виділено їх в межах конструктивного та деструктивного характеру.

* * *

В статье представлены теоретические аспекты сущности и содержательного наполнения понятия «детерминант» и рассмотрены классификации детерминантов управления конкурентоспособностью. На основании контент-анализа литературы определены детерминанты управления конкурентоспособностью морской транспортной инфраструктуры. С помощью метода морфологического анализа было определено евроинтеграционные детерминанты управления конкурентоспособностью морской транспортной инфраструктуры, которые разделены по направлениям, а также выделены их в пределах конструктивного и деструктивного характера.

* * *

Introduction. Important in the process of European integration is determinants of maritime transport infrastructure competitiveness management with modern European requirements for improving provision of efficient technology services in maritime transportation. Scilicet necessary harmonization of economic processes and their compliance with European and world standards, however, when maritime transport infrastructure interacts with the external environment there is a certain contradiction between need to integrate into the international economy, on the one hand, and ensuring effective domestic economic integration protecting national interests, on the other hand.

The purpose of the paper is to identify the determinants of European integration that affect the management of the competitiveness of maritime transport infrastructure.

Results. Based on the literature content analysis, the determinants of managing the competitiveness of maritime transport infrastructure are determined. Using the method of morphological analysis, it was determined euro-integration determinants competitiveness management marine transport infrastructure which are separated by directions and also allocated them within constructive and destructive nature.

Conclusion. Having formed a look at the main determinants of managing the competitiveness of maritime transport infrastructure, it should be noted that, despite importance of each determinant separately, an integral condition is their integrated interaction which affects the provision and increase of competitiveness of the studied area. The results of the study indicate that the European integration determinants of managing the competitiveness of maritime transport infrastructure is one of the most important characteristics that is used to establish conceptual frameworks and form an effective methodology for managing the competitiveness of maritime transport infrastructure.

Ключові слова: детермінанти, конкурентоспроможність, управління конкурентоспроможністю, євроінтеграція, євроінтеграційні детермінанти, морська транспортна інфраструктура

Ключевые слова: детерминанты, конкурентоспособность, управление конкурентоспособностью, евроинтеграция, евроинтеграционные детерминанты, морская транспортная инфраструктура

Keywords: determinants, competitiveness, competitiveness management, Euro-integration, Euro-integration determinants, maritime transport infrastructure

ВСТУП

Набуття чинності Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом у 2014 р. має велике значення для морської транспортної інфраструктури (МТІ) та співробітництва з країнами-членами ЄС і, загалом, для нових перспектив розвитку морської транспортної інфраструктури України. Важливим у процесі євроінтеграції є детермінанти управління

конкурентоспроможністю МТІ з урахуванням сучасних європейських вимог щодо вдосконалення надання послуг та ефективних технологій у транспортуванні морським транспортом. Тобто необхідна гармонізація економічних процесів та їх відповідність європейським та світовим стандартам, але у взаємодії МТІ із зовнішнім середовищем виникає деяка суперечність між необхідністю інтегруватися у міжнародну

економіку, з одного боку, та забезпеченням ефективної внутрішньоекономічної інтеграції, захистом національних інтересів, з іншого.

МЕТА роботи – визначення євроінтеграційних детермінантів, що впливають на управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури на підставі морфологічного аналізу.

Формування детермінантів, що впливають на управління конкурентоспроможністю присвятили свої праці як вітчизняні, так і закордонні науковці, такі як Б.А. Райзберга, Р.А. Фатхутдинова, М. Портер, В.В. Кривіцька, О.Є. Кузьмін, І.Г. Кадирус, Д.Г. Лук'яненко, А.М. Поручник, Л.Л. Антонюк, Т.М. Борисова, Ю.О. Хваль, О.І. Драган тощо. Незважаючи на значну кількість наукових праць із досліджуваної проблеми, подальшого розвитку потребують теоретичні аспекти визначення євроінтеграційні детермінанти управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З метою вирішення наукових завдань у роботі використовувалися такі методи дослідження: узагальнення та систематизації (для визначення сутності поняття «детермінант» та детермінантів управління конкурентоспроможністю), групування та класифікації (систематизації євроінтеграційних детермінантів управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури), графічні методи (візуалізації теоретичних та практичних положень), абстрактно-логічний та комплексний (для формулювання теоретичних висновків та узагальнень).

РЕЗУЛЬТАТИ

Слід зазначити, що дефініція «детермінант» є універсальною і широко застосовується у багатьох сферах науки, тобто із загальної точки зору поняття «детермінант» розглядається як «фактор (або елемент), що обумовлює те чи інше явище» [1], «виступає на початку і фактором будь-якого явища чи процесу» [2] або трактується як «причина, попередня умова, що приводить до деякого певного результату» [3].

Так, термін детермінант походить від лат. *determinans* (род. п. *determinantis*) – визначальний, домінуючий вплив або основний фактор [4]. Згідно з Л.Л. Нелюбін детермінант – це «визначальник основних явищ та процесів» [5]. Детермінанта – це «визначальна ознака якогось об'єкта; подія, явище чи риса, яка здійснює безпосередній вплив на іншу подію чи інше явище і (чи) визначає її» [6, с. 166]. Детермінант – «умова, причина, фактор, що визначають будь-який процес, будь-яке явище» [7, с. 98]. Тобто, детермінанти – це фактори, що є багатовимірними умовами, які призводять до певного результату, водночас кожна детермінанта виступає умовою наступного фактору і наслідком попереднього фактору.

Контент-аналіз літератури [8, с. 49; 9; 10, с. 86-87] засвідчив, що існує велика кількість класифікацій детермінантів, що впливають на управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури, але найбільш загальними, проте місткими критеріями класифікації детермінантів, що впливають на управління конкурентоспроможністю об'єкта як керованої

системи є зовнішні та внутрішні, похідні та базисні, загальні та спеціальні. Тому, було сформовано детермінанти, що впливають на управління конкурентоспроможності МТІ наступним чином: за принципом відношення до суб'єкта (внутрішні та зовнішні), за принципом походження (похідні та базисні) та за принципом спеціалізації (загальні та спеціальні).

Систематизувавши детермінанти, що впливають на управління конкурентоспроможністю МТІ за трьома принципами можна застосувати метод морфологічного аналізу, даний метод відрізняється від звичайних ієрархічних класифікацій тим, що сприяє поєднанню різних класифікаційних характеристик в одній системі [11]. Відносно до цього методу, кожна ознака відповідає переліку визначальних детермінантів за цією ознакою (компонент), які взаємно незалежні, формуючи певний набір визначальних детермінантів конкурентоспроможності МТІ [11].

Відповідно до побудови морфологічного ящика є три принципи, за якими варто здійснювати класифікацію детермінантів А, В, С, де А – це за принципом відношення до суб'єкта, В – за принципом походження та С – за принципом спеціалізації, кожна детермінанта володіє певним числом (n) різних незалежних властивостей. Так за принципом відношення до суб'єкта: A_1 – зовнішні та A_2 – внутрішні; за принципом походження: B_1 – базисні та B_2 – похідні; за принципом спеціалізації: C_1 – загальні та C_2 – спеціальні. Множини А, В і С формують відповідні компонентні ознаки. Загальна кількість альтернативних рішень проблеми дорівнює добутку варіантів по кожній компоненті, тобто $2*2*2 = 8$ груп детермінантів.

Зазначені вісім груп детермінант включають:

1) зовнішні базисні загальні (загальна політична ситуація у країні; рівень розвитку господарства загалом; науково-технічний потенціал країни; нормативно-правове забезпечення; соціально-економічна ситуація; зовнішньоекономічна стратегія країни; географічне розташування тощо);

2) зовнішні базисні спеціальні (доступ до зовнішньоекономічних кордонів; інвестиційна привабливість, пріоритети розвитку та модернізація МТІ тощо);

3) зовнішні похідні загальні (залучення до міжнародної торгівлі; залучення у міжнародну конкуренцію; рівні та конкурентні умови для впровадження господарської діяльності та отримання послуг; принципи європейської та міжнародної транспортної політики; впровадження інновацій тощо);

4) зовнішні похідні спеціальні (висококваліфікаційні кадри в сфері МТІ; участь у інтеграційних об'єднаннях та міжнародних організаціях у сфері морської транспортної політики; принципи міжнародної та європейської політики у сфері МТІ; міжнародні угоди про співробітництво у сфері МТІ тощо);

5) внутрішні базисні загальні (організаційна структура; система управління транспортними процесами; система управління якістю надання послуг; реалізація ефективної кадрової політики; доступ до природних ресурсів тощо);

6) внутрішні базисні спеціальні (фінансова діяльність; державна фінансова підтримка; інвестиційна політика; техніко-економічна характеристика тощо);

7) внутрішні похідні загальні (рівень розвитку

інформаційних технологій та систем; відповідна організаційна структура задачам діяльності МТІ; інформатизація технологічного процесу тощо);

8) внутрішні похідні спеціальні (якість перевезення та обслуговування; високкваліфікований персонал; зв'язок з міжнародними транспортними коридорами;

можливість розширення транспортних мереж; надання високотехнологічних послуг МТІ тощо).

Різні комбінації можливих реалізацій параметрів детермінант можна представити у вигляді кубу Цвікі [11] (рис. 1).

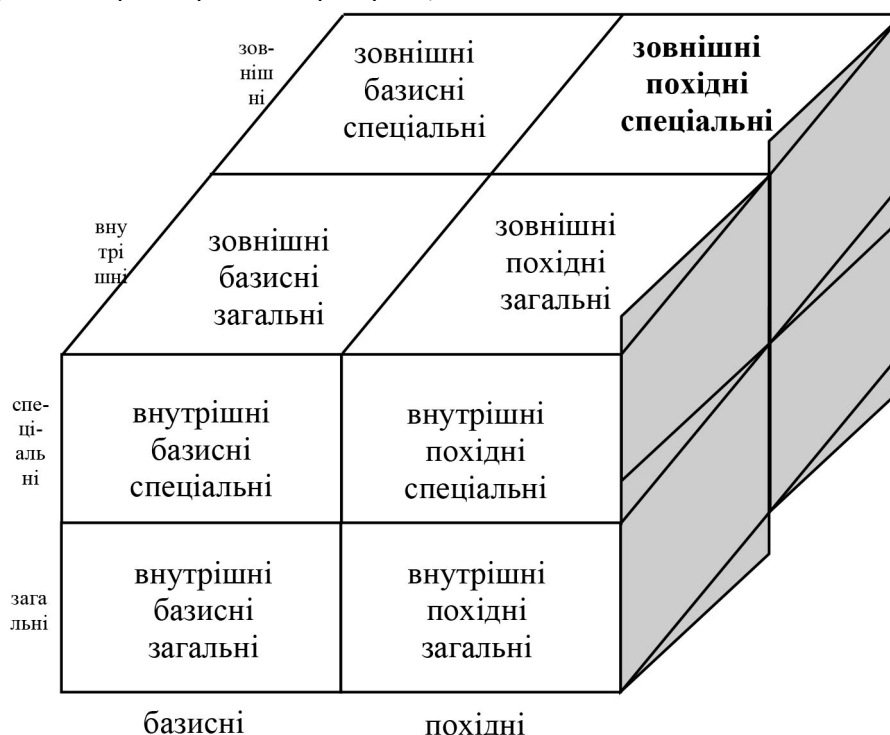

Рис. 2. Куб Цвікі, що демонструє групи детермінантів, що впливають на управління конкурентоспроможністю МТІ [складено автором]

З огляду на тему дослідження пріоритетними євроінтеграційними детермінантами, що впливають на управління конкурентоспроможністю МТІ є зовнішні похідні спеціальні, оскільки дані фактори направлені на зовнішній розвиток морської транспортної інфраструктури. Так, відносно до детермінантів управління конкурентоспроможністю МТІ, таких як зовнішні похідні спеціальні детермінанти, можна сформулювати євроінтеграційні детермінанти управління конкурентоспроможністю МТІ, які поділені за наступними напрямками:

1) створення умов для досягнення та підтримки стабільного й передбачуваного конкурентного середовища для судноплавства та інших морських галузей для забезпечення стійкості європейської морської транспортної інфраструктури;

2) формування заходів з популяризації морських професій з ціллю підготовки та перепідготовки високкваліфікаційних кадрів у сфері морської транспортної інфраструктури;

3) співпраця держав відносно покращення екологічного стану морських перевезень, запобігання аварій та інцидентів на морі тощо;

4) формування вимог стосовно охорони та безпеки на морі.

ВИСНОВКИ

Європейський Союз відіграє одну з головних ролей у впровадженні та формуванні найбільш прогресивних напрямків розвитку. Детермінанти управління

конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури знаходяться у тісному взаємозв'язку. Базисні фактори є підґрунтям для концентрації ресурсів та створюють можливості для розвитку – формування похідних детермінант. Внутрішні детермінанти об'єднують в собі як базисні фактори, так і похідні, розвиваються та перетворюються під дією та щільним взаємозв'язком із зовнішніми детермінантами. Зовнішні детермінанти у представленій системі об'єднуються шляхом виокремлення євроінтеграційних та глобалізаційних детермінант, спрямованих на зовнішній розвиток.

Таким чином, результати дослідження свідчать, що євроінтеграційні детермінанти управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури є одними з найважливіших характеристик, яка використовується для встановлення концептуальних засад та формування ефективної методики управління конкурентоспроможністю морської транспортної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. *Енциклопедія соціології*. URL: <http://sbiblio.com/biblio/content.aspx?dictid=97&wordid=812455>
2. *Тришин В.Н. Словарь синонимов ASIS*. URL: www.trishin.ru
3. *Толковый словарь по психологии*. URL: <https://vocabulary.ru/slovari>
4. *Большая российская энциклопедия*. URL: <https://bigenc.ru/>

5. Нелюбин Л.Л. Толковый переводоведческий словарь. URL: <https://www.ozon.ru/context/detail/id/2923563>

6. Коврига С. Детермінанти політичного простору. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/27420>

7. Дробот С.А. Сутність детермінантів розвитку та їх класифікація. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Ужгород: Гельветика, 2018. Вип. 22. Ч. 1. С. 97–100.

8. Кузьмін О.Є., Горбаль Н.І. Управління міжнародною конкурентоспроможністю підприємства (організації). Львів: Вид-во Національного університету «Львівська політехніка», 2004. 188 с.

9. Щетинина В.Д. Международная конкуренция / пер. с англ. М. Портер. Москва: Международные отношения, 2003. 463 с.

10. Беззубченко О.А. Оцінка конкурентоспроможності галузей національної економіки в умовах глобалізації. Економічний простір. 2009. № 21. С. 85–93.

11. Коротков А.В. Маркетинговые исследования. Москва: Юрайт, 2014. 595 с.

References

1. Encyclopedia of Sociology. URL: <http://sbiblio.com/biblio/content.aspx?dictid=97&wordid=812455> (in Russian)

2. Trishin V.N. Synonym dictionary ASIS. URL:

www.trishin.ru (in Russian)

3. Explanatory Dictionary of Psychology. URL: <https://vocabulary.ru/slovari> (in Russian)

4. The Great Russian Encyclopedia. URL: <https://bigenc.ru/> (in Russian)

5. Nelyubin L.L. Explanatory Translation Dictionary. URL: <https://www.ozon.ru/context/detail/id/2923563> (in Russian)

6. Kovryha S. Determinants of political space. URL: <http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/27420> (in Ukrainian)

7. Drobot S.A. Essence of determinants of development and their classification. Scientific Bulletin of Uzhgorod National University: Series: International Economic Relations and World Economy. Uzhhorod: Helvetika, 2018. Issue. 22. Part 1. pp. 97–100. (in Ukrainian)

8. Kuzmin O.E., Horbal N.I. Management of international competitiveness of the enterprise (organization). Lviv: National University "Lviv Polytechnic", 2004. 188 p. (in Ukrainian)

9. Shchetinina, V.D. International competition / transl. from English M. Porter. Moscow: International relations, 2003. 463 p. (in Russian)

10. Bezzubchenko O.A. Assessment of the competitiveness of the national economy in the conditions of globalization. Economic space. 2009. № 21. pp. 85–93. (in Ukrainian)

11. Korotkov A.V. Marketing research. Moscow: Yurait, 2014. 595 p. (in Russian)